

Møte for lukkede dører
fredag den 9. juni 1961 kl. 9.

President: Langhelle.

Presidenten: Etter forslag av presidenten ble enstemmig besluttet:

1. Møtet holdes for lukkede dører.
2. Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet. Videre gis byråsjef Breien i Luftfartsdirektoratet adgang til møtet.
3. En representant for hver av de presseorganer som er representert i presselosjen, gis adgang til møtet. Det gis ikke anledning til referat.

Dagsorden.

Innstilling fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite om spørsmål nevnt i forbindelse med den «taxiflyvning» som et sovjet-russisk helikopter foretok over Oslo-området i juni-juli 1960 (innst. S. nr. 245).

Debatten delvis offentliggjort i Stortingstidende fra side 3547-3568.

Kjøs (ordfører for saken): Behandlingen av representanten Engans begrunnede spørsmål om den taxiflyvning et sovjetrussisk helikopter foretok i juni/juli 1960, vil være kjent for Stortinget. Den er derfor bare kort nevnt i innledningen til innstillingen fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite med henvisning til det stenografiske referat fra Stortingets møte. Jeg skal så kortfattet som saken tillater, gi en redegjørelse for komiteens behandling og det materiale som er skaffet til veie for vurderingen av saken, og for den konklusjon komiteen er kommet til.

Behandlingen fra komiteens side ble lagt opp på den måte at redegjørelser ble innhentet muntlig eller skriftlig fra dem som har hatt med saken å gjøre. I møte den 9. februar redegjorde samferdselsministeren, statsråd Bratteli for saken, og herunder for de sivile luftfartsmyndigheters befatning med den.

I møte den 14. februar ble gitt redegjørelser av statssekretær Himle i Forsvarsdepartementet, av sjefen for Forsvarsstaben, generalløytnant Øen, sjefen for Luftforsvaret, generalløytnant Bull, og nestkommanderende i Forsvarsstabens etterretningsavdeling, kommandørkaptein Rygg.

I møte den 15. mars ble redegjørelse gitt av sjefen for Forsvarsstabens etterretningsavdeling, oberst Evang. Generalløytnant Øen og kommandørkaptein Rygg var likeledes

til stede også i dette møtet. Dessuten var til dette møtet innkalt representanten Engan.

I møte 19. april gav utenriksministeren redegjørelse for Utenriksdepartementets behandling av saken. Videre har komiteen innhentet skriftlige redegjørelser gjennom Forsvarsdepartementet om flyfotografiet som var gjengitt i bladet «Vårt Land». Redegjørelsen er av Forsvarsdepartementet oversendt den 22. februar 1961.

Redegjørelse er også innhentet om de sikkerhetsmessige følger av at helikopteret ved enkelte flyvninger hadde overskredet det fastsatte tidspunkt for flyvningen, og en mindre overskridelse for det tillatte område for flyvningen. Denne redegjørelse er av Forsvarsdepartementet oversendt den 15. april.

Endelig er innhentet en uttalelse fra representanten Engan angående hans opplysning fra Forsvarsstabens etterretningsavdeling. På grunnlag av dette materiale har så komiteen søkt å få klarlagt de punkter som er nevnt i innstillingen.

Jeg skal så gjennomgå saken punkt for punkt. Det første punkt gjelder spørsmålet om de restriksjoner som ble fastsatt for flyvningene med helikopteret, var fyllestgjørende ut fra sikkerhetsmessige hensyn.

Om dette har statssekretær Himle gitt en redegjørelse i komiteen den 14. februar. Han opplyste at det var han som hadde behandlet saken i Forsvarsdepartementet, fordi daværende statsråd Handal var bortreist på det tidspunkt tillatelsen ble meddelt de russiske myndigheter. Statssekretæren innkalte til en konferanse i departement den 16. juni, og der møtte da folk fra Forsvarsstaben og fra Luftforsvarets overkommando. Til stede var også den representant fra Utenriksdepartementet som håndterte saken vis-à-vis de russiske myndigheter. I møtet deltok fire representanter fra Forsvarsstaben, en fra Luftforsvarets overkommando, en fra Utenriksdepartementet og tre fra Forsvarsdepartementet.

Statssekretær Himle sa i sin redegjørelse at Forsvarsstabens etterretningsavdeling var representert med sine beste eksperter.

Det var hensikten med møtet å vurdere hvorvidt det var rimelig å anta at det var mulig innenfor restriksjoner som kunne pålegges, å gjennomføre flyvningene uten at militære interesser skulle bli skadelidende. Konklusjonen fra møtet var at det i og for seg var fullt mulig å legge opp et system med restriksjoner som gjorde at slike flyvninger kunne gjennomføres uten at militære interesser av den grunn skulle bli skadelidende. På møtet ble det ikke utformet noen detaljerte bestemmelser, men dette var for så vidt heller ikke nødvendig, sa statssekretæren. Han tilføyet at man hadde folkene som kunne vurdere dette, og som visste hva man kunne oppnå med de restriksjoner som ble fastsatt.

Det var etter at dette møtet var holdt, og etter at statssekretæren hadde vurdert det som var lagt fram, at han

meddelte Utenriksdepartementet at det for så vidt Forsvaret var involvert, ikke skulle være noe til hinder for at den flyvning det var søkt om, kunne gjennomføres, men at den ville bli pålagt bestemte restriksjoner som man ville komme tilbake til så snart dette var gjennomgått nærmere av de berørte instanser. Denne beskjed gikk til Utenriksdepartementet etter at møtet var holdt, og Utenriksdepartementets kontakt med den russiske ambassade skjedde deretter.

Videre gav kommandørkaptein Rygg i det samme møte, altså den 14. februar, en redegjørelse for komiteen om de restriksjoner som ble fastsatt. Jeg tilføyer at kommandørkaptein Rygg er nestkommanderende i Forsvarsstabens etterretningsutvalg. Kommandørkaptein Rygg uttalte i det nevnte møte at Forsvarsstaben ut fra et rent sikkerhetsmessig syn, erklærte seg uenig i at tillatelse til flyvning over selve byområdet, med start på Festningsplassen og mellomlanding i Frognerparken, ble gitt. Dette var nemlig den opprinnelige ansøkninng fra de russiske myndigheter. Han omtalte deretter det møtet som ble holdt i Forsvarsdepartementet den 16. juni. På dette møtet ble det enighet om at Forsvarsstaben skulle søke kontakt med Luftfartsdirektoratet, og sammen med Luftforsvarets representanter avtale nærmere de praktiske restriksjoner for flyvningene, ut fra de retningslinjer som man var blitt enig om på møtet.

Man var enig om at restriksjonene, og i det hele tatt behandlingen av saken, skulle gå i Luftfartsdirektoratets regi. Man ville ikke trekke de militære myndigheter inn. Dette var en sivil flyvning, et sivilt helikopter, og det var alminnelig kutyme at den slags saker behandles av Luftfartsdirektoratet, som trekker opp sine retningslinjer ut fra rent sikkerhetsmessige hensyn - det vil si sikkerhet i forhold til person, liv og eiendom.

Man ble enig om å gi Forsvarsstabens representanter det oppdrag neste dag å søke kontakt med Luftfartsdirektoratet og trekke opp restriksjoner og få disse kunngjort. Restriksjonene ble vedtatt på møte i Luftfartsdirektoratet den 17. juni. - Restriksjonene ble referert av statsråd Bratteli i Stortingets møte den 26. januar, og finnes inntatt i referatet fra dette møtet. De oppsatte restriksjoner ble forelagt sjefen for Forsvarsstaben og sjefen for Luftforsvaret, og de fant begge at det ikke var noe i veien for at man ut fra disse restriksjoner kunne godta flyvningen som ufarlig. Med hensyn til inspeksjonen av det flyet som kom luftveien - det kom senere et med skip - opplyste kommandørkaptein Rygg bl.a. at man regner med med noenlunde sikkerhet å kunne si at helikopteret etter å være inspisert ikke inneholdt fast montert utstyr av noen ualminnelig art, altså at alt som var ombord, hørte til selve flyvningen. Videre opplyste kommandørkaptein Rygg at flyet var utsatt for stadig inspeksjon på Fornebu flyplass.

Med hensyn til eventuell elektronisk virksomhet fra helikopteret uttalte kommandørkaptein Rygg at vår egen lyttedevirksomhet, som prøver å finne ut hva som foregår av annen virksomhet i luften enn den som man selv driver, ikke konstaterer noen ualminnelig virksomhet på dette felt under flyvningene.

Med hensyn til det tillatte område for flyvningen ble det av Forsvarets representanter understreket at dette var trukket opp meget begrenset, slik at det var en betydelig margin om overskridelse skulle finne sted. Flyhøyden ble satt meget lav, 500 fot, det vil si ca. 152 meter.

Det foreligger flere uttalelser om de fastsatte restriksjoner, men det vil føre for langt å referere alt fra alle disse møter. Hovedinteressen knytter seg til å konstatere at restriksjonene ble trukket opp i samarbeid mellom representanter for Forsvarsstaben og Luftfartsdirektoratet, og at det fra Forsvarsstaben deltok eksperter fra Forsvarsstabens etterretningsavdeling, - Forsvarsstabens etterretningsavdeling er under behandlingen av denne saken delvis kalt sikkerhetstjenesten og delvis kalt sikringstjenesten, men den riktige betegnelse er Forsvarsstabens etterretningsavdeling - og videre at de oppsatte restriksjoner ble forelagt sjefen for Forsvarsstaben og sjefen for Luftforsvaret, og ble godkjent av begge disse.

På bakgrunn av dette må det være grunnlag for å uttale, slik som det er gjort i innstillingen, at de fastsatte restriksjoner var fyllestgjørende.

Jeg kommer så til punkt 2 i innstillingen, spørsmålet om det var gitt grønt lys for helikopterflyvningene før spørsmålet var forelagt sikkerhetstjenesten - som det står i innstillingen - altså Forsvarsstabens etterretningsavdeling. Komiteen besluttet i forbindelse med dette spørsmålet å be representanten Engan gi opplysning om hvem som hadde gitt ham de opplysninger han kom med i Stortinget. Det ble gjort i et brev fra komiteen den 16. februar, og hr. Engan sendte sitt svar på dette i brev av 8. mars, hvor han opplyser at det var sjefen for etterretningstjenesten, oberst Evang, som på hans spørsmål i telefonen gav de opplysninger han kom med i Stortinget.

I komiteens møte den 15. mars var, som jeg nevnte, både oberst Evang og hr. Engan innkalt. Det synes å herske en viss uoverensstemmelse i oppfatningen av den samtale som ble ført mellom de to nevnte. Det behøver ikke jeg å gå nærmere inn på her. Jeg skal bare referere en del av det oberst Evang uttalte i komiteen da han gav sin redegjørelse. Han sa der bl.a.:

«Jeg tror kanskje det jeg noenlunde konkret husker av denne samtalen, er at jeg meddelte at jeg av Forsvarsdepartementet var bedt om å utrede denne sak i forhold til spørsmålet i Stortinget, og satt med det, og at jeg derfor ikke følte meg særlig kvalifisert til - eller det var ikke rimelig for meg - å svare på en telefonforespørsel om det. Og jeg synes også å erindre

at stortingsmann Engan sa at han aksepterte dette synspunkt.»

Videre sa oberst Evang:

Jeg kan ikke huske at jeg gav uttrykk for noe «grønt lys». Men det er ikke umulig at jeg gav uttrykk for en given irritasjon over behandlingsmåten av saken, som for etterretningstjenesten her har stilt seg som følger:»

Så gav han da en nærmere utredning av sakens forløp, at han mente de fikk for liten tid til å behandle saken, og han konkluderer med å si:

«Det er godt mulig at jeg i den telefonsamtalen har gitt uttrykk for en sånn ting, men ikke at en realitetsavgjørelse var truffet, for det har aldri kunnet fremstille seg slik for meg - det var i strid med det reelle forhold.»

Oberst Evangs redegjørelse gikk altså ut på at etterretningstjenesten hadde behandlet spørsmålet om den sikkerhetsmessige side før meddelelse ble gitt til de russiske myndigheter, og før tillatelse til at de to flyene kom, ble gitt.

Videre har vi, som jeg allerede har nevnt, statssekretær Himles redegjørelse om møtet i Forsvarsdepartementet den 16. juni hvor det samme spørsmål var behandlet, og kommandørkaptein Ryggs redegjørelse for behandlingen i møte i Forsvarsdepartementet den samme dag.

Som jeg nevnte, har også utenriksministeren gitt en redegjørelse om Utenriksdepartementets behandling av saken, og jeg vil fra denne redegjørelse referere følgende:

«Det spørsmålet» - altså om tillatelse for de to sovjet-russiske helikoptere til å komme til Norge - «kom til Utenriksdepartementet i en note fra den sovjetiske ambassade, på russisk. Den var datert den 31. mai, men ble ikke levert i Utenriksdepartementet før den 2. juni. Så måtte denne noten, som var på russisk og uten oversettelse, oversettes til norsk, og dagen etter, den 3. juni - som var fredag før pinse - ble notens innhold meddelt Luftfartsdirektoratet pr. telefon. På grunn av pinsedagene, 5. og 6. juni, ble så brevet med svaret til bekreftelse av den muntlige meddelelse først ekspedert tirsdag den 7. juni, og samtidig ble gjenparter av dette brev sendt til Forsvarsdepartementet, til Oslo Kommune og til Norges Varemesse.

Tre dager etterpå, fredag den 10. juni, fikk så Utenriksdepartementet ytterligere to noter, begge datert den 8. juni, fra Sovjet-ambassaden. I disse notene anmodet ambassaden om overflygings- og landingstillatelse for disse helikoptrene, som det sies vil komme den 18. juni.»

- Det viste seg at de ankom noe senere, nemlig den 21. juni. -

«Videre ber ambassaden i disse notene om at et ytterligere helikopter, som skal fraktes til Oslo med

skip, også kan foreta flyging i forbindelse med utstillingen. Disse notene ble samme dag ekspedert fra Utenriksdepartementet videre til Luftfartsdirektoratet og til forsvarsmyndighetene.

Så kom det ikke noen reaksjon, og den 15. juni hadde vi så i Utenriksdepartementet pågang fra Sovjetambassaden overfor vedkommende embetsmann som behandlet denne sak, hvor de etterlyste et svar på den sovjetiske henvendelse, både i noten som var datert 31. mai og de som var datert 8. juni. Først på det tidspunkt ble saken omtalt for meg, og jeg har bare skrevet på et notat at jeg ikke har noen innvending mot at slik helikopterflyging, hvis forsvarsmyndighetene finner det forsvarlig, blir tillatt. Men vi avventet Forsvarsdepartementets og Luftfartsdirektoratets uttalelse før noe ble sagt til den sovjetiske ambassade.

Dagen etter, den 16. juni, ble det holdt kontakt i saken pr. telefon med Forsvarsdepartementet som opplyste at Forsvarsstabens folk da først den dagen satt i møte og drøftet saken. Ved slutten av kontortiden var det ennå ikke kommet svar fra Forsvarsdepartementet, og vedkommende byråsjef i Utenriksdepartementet tok da direkte kontakt med statssekretær Himle, som meddelte at Forsvarsdepartementet samtykket i at flygningene fikk finne sted, men med det forbehold at nærmere bestemmelser for gjennomføringen av flygingene måtte fastsettes. Samme dag innløp telefonisk beskjed fra Luftfartsdirektoratet om at heller ikke det hadde noe å innvende.

Etter at disse to telefonbeskjedene var kommet - men først etter at de var kommet - gav så Utenriksdepartementet i en svarnote beskjed til Sovjetambassaden om at det i prinsippet kunne gis tillatelse til slik flyging, men det ble tatt forbehold om at det ville bli fastsatt nærmere regler.

Dagen etter, den 17. juni, fikk Utenriksdepartementet gjenpart av et udatert, hemmelig brev fra Forsvarsdepartementet til Forsvarsstaben, hvor Forsvarsdepartementet ber om at restriksjoner for flygingene blir utarbeidet av Forsvarsstaben i samråd med Luftfartsdirektoratet og Luftforsvarets overkommando. Senere samme dag fikk Utenriksdepartementet Luftfartsdirektoratets brev av 17. juni, som meddeler de nærmere regler som da er fastsatt for gjennomføringen av flygingene.»

Av alle disse redegjørelser går det altså frem at først etter at det var brakt på det rene at sikkerhetsbestemmelser kunne treffes som gjorde denne flyvning ufarlig ut fra sikkerhetsmessige hensyn, ble meddelelse gitt til den sovjet-russiske ambassade med tillatelse til innflyvning av de to helikopterfly. Derfor mener komiteen at det er helt på det rene at det ikke var gitt grønt lys for flyvningen før

spørsmålet var forelagt de respektive myndigheter, inklusive Forsvarsstabens etterretningsavdeling.

Det neste punkt er om det ble ført betryggende kontroll med at de fastsatte restriksjoner ble overholdt. Når det gjelder dette spørsmål, er det konstatert en overskridelse av grensen for det område som var trukket opp for flyvningen, og det er registrert overskridelser av tidspunktet for flyvningene.

Som Stortinget er bekjent med, var det i bladet «Vårt Land» offentliggjort et fotografi som var tatt fra det russiske helikopter. Komiteen besluttet da gjennom Forsvarsdepartementet å innhente nærmere opplysninger om hvordan dette fotografi var tatt, og av hvem det var tatt. Dette ble gjort i et brev fra komiteen til Forsvarsdepartementet av 14. februar 1961. Og som jeg allerede har nevnt, sendte Forsvarsdepartementet over den redegjørelse som departementet hadde innhentet, den 22. februar 1961.

Redegjørelsen er fra Forsvarsstabens, datert 20. februar 1961. Den hadde da innhentet opplysninger fra «Vårt Land» og fra kontrolltjenesten på Fornebu. Ved henvendelse til avisen «Vårt Land» er det blitt opplyst at det fotografi som var gjengitt i avisen den 26. januar 1961, var tatt av avisens fotograf under en flytur som var arrangert for pressen.

Når det så gjelder kontrolltjenesten, er det der opplyst at kontrolløren i det russiske fly den dag var distriktssjef Gunnestad ved Flygeinformasjonsregion Oslo. Han opplyser at han satt i cockpiten og ikke i det rom hvor passasjerene var. Helikopteret var delt i to avdelinger, og han sier at han anså det å være riktigst for seg å være der hvor de russiske flyverne var, og han føyer videre til:

«Så vidt man kan forstå, er flyfotograferingen foretatt i en posisjon som ligger like nord for jernbanelinjen ved Vakerø eller ca. 650 meter utenfor det tillatte område.»

Videre står det i hans redegjørelse:

«Det kan ikke benektes at helikopteret kan ha vært i denne posisjon, da avstanden fra området, sett fra luften, er relativt liten. Fotografiet må i tilfelle være tatt umiddelbart etter utflygingen fra Fornebu, hvorunder den ytre begrensningsslinje av området mot nord gjerne ble fulgt som følge av helikopterets utgangsposisjon i flyplassens nordøstre hjørne.»

Når det gjelder overskridelsene av tidspunktet for flyvningene, er det der i de dokumenter som ble overlevert av samferdselsministeren, også en oppgave fra Fornebu kontrolltårn. Flyet ble nemlig fulgt fra kontrolltårnet under alle flyvningene, og tidspunktet for oppstigning og landing ble registrert hver gang. Så det foreligger nøyaktige oppgaver som er oversendt til komiteen blant de dokumenter som samferdselsministeren overleverte.

Komiteen hadde jo ikke selv muligheter for å vurdere virkningen av disse overskridelser. Derfor besluttet

komiteen igjen å henvende seg til Forsvarsdepartementet, hvilket skjedde i et brev til departementet, og som nevnt, svarte departementet i brev av 15. april og oversendte sammen med dette redegjørelsen fra Forsvarsstaben. Her er tidene for flyets start og landing omregnet til norsk tid.

På grunnlag av de oppgaver som foreligger, har Forsvarsstaben kunnet konstatere at under de såkalte lokalflyvningene - det var de flyvningene som foregikk med passasjerer innenfor det området som var trukket opp som det tillatte flyområde - under disse lokalflyvningene er det konstatert to overskridelser av tidspunktet, nemlig søndag den 3. juli 1960 med 25 minutter og mandag den 4. juli med 3 minutter. Videre har man fastslått at tidsgrensene under de såkalte demonstrasjonsflyvninger har vært overtrådt i fire tilfelle. Demonstrasjonsflyvningene fant sted over Fornebu flyplass og i meget lav høyde, og disse flyvningene kan derfor «ikke betraktes som flyvninger i den forstand det her er tale om», uttales det i Forsvarsstabens redegjørelse. Det vil altså si at de ikke hadde sikkerhetsmessig betydning, fordi de foregikk over selve flyplassen i meget lav høyde. De overskridelser av tid som der er konstatert, er av forskjellig lengde. De går fra 6 minutter en gang og opp til 65 minutter en annen gang. Forsvarsstaben har vurdert de sikkerhetsmessige virkninger disse overskridelser måtte ha, og den sier som konklusjon når det gjelder overskridelser av tidspunktet:

«På grunnlag av de foreliggende rapporter og ovennevnte opplysninger finner FST at overskridelsene er tidsgrensene ikke har hatt sikkerhetsmessige følger for vårt forsvar.»

Jeg får her innskytte at når man mener at den overskridelse på 25 minutter som skjedde søndag den 3. juli, ikke hadde sikkerhetsmessig betydning, så forklares det med at på søndagene er sambandsvirksomheten meget liten, og det er grunnen til at det ikke ble klaget over denne overskridelsen til Sovjet-ambassaden.

Den annen overskridelse var, som jeg nevnte, på 3 minutter.

Når det så gjelder flyvning utover de fastsatte grenselinjer, sier Forsvarsstaben i sin vurdering:

«Fra Luftfartsdirektoratet foreligger ingen opplysninger eller rapporter om helikopterets overskridelser av de fastsatte grenser.

Da grensene for det tillatte område ble bestemt, ble mulighetene for en overskridelse av grensene vurdert (ref. vedlagte kart).»

Det er nemlig her vedlagt et kart hvor grenselinjene er trukket inn. Videre heter det:

«Ut fra dette ble området meget begrenset og sammen med den lave flyhøyden, 500 fot eller ca. 152 meter, mente han at en overskridelse enten den var tilsiktet eller ikke, umulig kunne bli benyttet på en måte som kunne få sikkerhetsmessige følger. Hvis helikopteret

skulle komme i en posisjon hvor det kunne sies å ha mulighet for å benyttes for et etterretningsmessige oppdrag, måtte det overskride grensene betydelig og dessuten operere i en betraktelig større høyde enn til tillatte 500 fot.»

Og konklusjonen er:

«FST har ikke funnet noe som kan antyde at de eventuelle mindre overskridelser av de fastsatte grenser har hatt noen betydning for vår forsvarsmessige sikkerhet.»

Det som er konstatert, er altså at det er skjedd overskridelser når det gjelder tidspunktet, og en overskridelse når det gjelder den fastsatte grense for det tillatte område. Forsvarets ansvarlige myndigheter har vurdert dette slik at sikkerhetsmessige skadevirkninger har dette ikke hatt. Men komiteen ser det slik at kontrollen her ikke har vært så skarp som den burde være. Det har altså gått an å ta med seg fotografiapparater inn i helikopteret, og også å bruke dem. Overskridelsene av tidspunktene er ikke blitt påklaget overfor de russiske myndigheter. Dette er da grunnen til at komiteen i sin uttalelse har understreket at har man fastsatt restriksjoner, skal man også påse at de blir overholdt.

Det fjerde punkt gjelder spørsmålet om den foretatte taxi-flyvning har hatt skadevirkninger av sikkerhetsmessig art. Av det jeg allerede har redegjort for, fremgår det at vedkommende militære myndigheter som har vurdert dette - og det er da Forsvarsstaben og Forsvarsstabens etterretningsavdeling - har uttalt at slike skadevirkninger ikke har forekommet.

I de møter som har vært holdt i komiteen, er dette uttalt av flere av de tilstedeværende militære sjefer under de redegjørelser som er gitt, uten at jeg kan referere alle disse uttalelser. Men jeg vil referere fra møtene et spørsmål som jeg selv stilte og det svaret som sjefen for Forsvarsstabens etterretningsavdeling gav på dette spørsmålet. Jeg føyer til at i det møtet var så vel sjefen for Forsvarsstaben, generalløytnant Øen og nestkommanderende i Forsvarsstabens etterretningsavdeling, kommandørkaptein Rygg, til stede. Jeg spurte der:

«Det bør vel også nevnes her at ifølge de redegjørelser som er gitt, er det fra Forsvarets representanter uttalt at man ikke anser at den foretatte flyvning har medført noen skadevirkninger for Forsvaret. Videre bør det vel også sies at den tekniske kontrollvirksomhet som er skjedd fra norsk side, ikke har konstatert at det er foregått uregelmessigheter i den tid flyvningene med helikopteret foregikk. Hvis det jeg sier her ikke er korrekt, vil jeg be om at de tilstedeværende militære representanter korrigerer det.»
Til dette svarte oberst Evang:

«Det hr. Kjøs der sier, er etter mitt skjønn helt korrekt. Vi har meget klart sagt fra at vi regner ikke

med at det har vært skadevirkninger for Forsvaret med de restriksjoner som er innført. Og det samme gjelder det siste hr. Kjøs sa, at det ikke er konstatert ved tekniske midler at det er drevet noen aktivitet som kan tenkes å ha skadevirkninger.»

Etter det som da foreligger av uttalelser og redegjørelser fra de ansvarlige militære myndigheter, har komiteen ment at den har grunnlag for å si det som står i komiteens uttalelse til punkt 4, at det ikke er skjedd skadevirkninger overfor vårt militære forsvar og vår sikkerhet.

Under sakens behandling her i Stortinget ble det spurt om hvilke tungtveiende grunner som hadde ligget bak at norske myndigheter gav tillatelse til denne flyvningen med helikopter i forbindelse med den sovjet-russiske industriutstilling i juni-juli 1960. For å få klarhet i dette spørsmål stilte jeg et spørsmål til utenriksministeren da han var til stede i komiteen og gav sin redegjørelse og jeg vil få referere det jeg da sa:

«Jeg vil gjerne få lov til å stille et spørsmål, siden det har vært fremme flere ganger tidligere her i komiteen. Man har spurt om hvilke tungtveiende grunner det var som gjorde at Utenriksdepartementet mente at denne tillatelse burde gis?»

På dette svarte utenriksministeren:

«Så vidt jeg kan se av våre dokumenter og notater, har det ikke fra Utenriksdepartementets side vært øvet noe press for at denne tillatelse skulle bli gitt. Det har vært øvet et press på å få et svar, fordi det trakk så lenge ut at det ble purret på det fra Sovjet-ambassaden, men da saken ble forelagt for Luftfartsdirektoratet, med gjenpart til Forsvarsstaben, ble det ikke fra Utenriksdepartementets side øvet noe slags press for å få gitt denne tillatelsen. På den annen side har jeg personlig - det kan jeg se av et notat - etter en samtale med vedkommende byråsjef sagt at så vidt jeg kunne se skulle det ikke være noen innvendinger mot at disse flygingene ble foretatt, hvis ikke forsvarsmyndighetene hadde avgjørende innvendinger.»

Dette er det da gitt en redegjørelse for i den innstilling komiteen har avgitt. Komiteens konklusjon er altså den at man tar de konklusjoner de ansvarlige myndigheter har trukket, til etterretning, men komiteen mener at

«kontrollen ikke har vært i alle deler helt tilfredsstillende og vil understreke at fastsatte restriksjoner av den art det i omhandlede tilfelle gjelder, i fremtiden nøye må kontrolleres overholdt.»

For øvrig uttaler komiteen i sitt vedtak at saken ikke gir anledning til videre forføyninger.

Med dette tror jeg at jeg har gitt en nøktern fremstilling av det som foreligger i denne saken, og jeg har

ikke noe å føye til den konklusjon som komiteen har trukket i innstillingen til Stortinget.

Røiseland: Ein kan godt spørje om det var rett av hr. Engan å vende seg til vedkomande i Etterretningsvesenet på den måten han gjorde. Ein kan med endå større grunn spørje om det var rett av sjefen for Etterretningsvesenet å svare slik som han gjorde. Eg lét dei spørsmåla ligge.

Men når det er sagt, vil eg ha lagt til at eg godt kan forstå at hr. Engan måtte få det inntrykket som han gjorde, av det sjefen for Etterretningsvesenet uttala, og som hr. Engan har gjeve uttrykk for i Stortinget. For det må vere heilt godtgjort at sjefen for Etterretningsvesenet har uttrykt irritasjon når det gjeld samarbeidet mellom Utanriksdepartementet og Etterretningsvesenet. Om denne irritasjon galdt denne saka, eller han var generell, er ei anna sak. Men at hr. Engan oppfatta det slik som han gjorde, synest ikkje eg er så underleg. Om det er grunnlag for den irritasjonen som det er gjeve uttrykk for, vil eg ikkje ha sagt noko om - det får bli ei sak mellom Utanriksdepartementet og vedkomande instans i Forsvarsdepartementet. Eg legg bare til og konstaterer at irritasjonen har kome til uttrykk.

Har det så hendt noko gale når det gjeld denne flyginga? Dei sakkunnige seier at det har det ikkje, og det får ein då vone. Det er uråd å prove det motsette. Men det er på den andre sida klårt at alt ikkje har gått føre seg etter oppskrifta - det er klårt. At avvika har vore så små og ufarlege at dei ikkje har hatt noko å seie, det får vi altså tru. Eg sitt likevel att med ei kjensle av at det hadde vore ønskjeleg om våre folk på desse viktige punkt hadde vore noko meir mistenksame. Så vanskeleg og farleg som dette område er, trur eg det ville vere ein føremon om dei var det. Det står slik for meg at her har dei tufta heile resonnementet på den føresetnad at vi har like godt teknisk utstyr og er like langt komne i teknisk utvikling som alle andre land. Det er ein føresetnad som eg slett ikkje er viss på held, og difor meiner eg at det kan vere ein viss fare for at vi kan oppleve overraskingar.

Det er ikkje påvist og ikkje prova at det har hendt noko som har skadd oss, men det har hendt noko som ikkje har gått etter oppskrifta - det er så. Først har vi fotograferinga. Det var ikkje sagt uttrykkeleg til kontrolløren at det ikkje måtte fotograferast, men kontrolløren visste at det var eit generelt forbod i Norge mot fotografering frå lufta. Så blei det fotografert. Det var ingen som hadde visst om det dersom ikkje vedkomande i «Vårt Land» hadde sagt det. Det var ingen som hadde visst det, for kontrolløren hadde ikkje sett det. Det heng saman med at kontrolløren sat i det eine rommet og ikkje hadde oversyn over kva som gjekk føre seg i det andre. For meg reiser spørsmålet seg: Hadde det ikkje vore naturleg med to kontrollørar? Eller kva skulle vi med kontrollørar i det heile, når dei ikkje hadde oversyns over heile flyet?

Det blei fotografert, og vi har forbod mot slik fotografering. Vel, det er sagt at det ikkje kunne vere farleg om dei blei fotografert frå så låg høgd. Det kan vere det, eg skal ikkje seie noko mot det. Men eg synest likevel det er litt underleg at det ikkje blei gjennomført kontroll på annan måte. Og her kjem eg tilbake til dette: Er det da så heilt visst at vårt lands tekniske utstyr står på høgd med det som finst i andre land?

Denne fotograferinga som blei gjort av vedkomande frå «Vårt Land», har godtgjort også ein annan ting som elles ikkje hadde blitt kjent, og det er at flyet har vore utafor grenseområdet. Det hadde elles ingen fått greie på, så vidt eg skjønner. Det var berre 650 meter, og det er så lite, blir det sagt, at det har ingen ting å seie, så nøye kan ein ikkje halde på grensene. - Nei vel, det kan gjerne vere det. Men det syner då at flyet hadde vore utafor området.

Så har vi tidene for flyginga. Flyet kunne vere oppe to gonger om dagen to timar om gongen. Desse flytidene er overskridne ein gong med litt over ein halv time. Såpass margin har vi, seier Forsvaret no etterpå, det har ikkje noko å seie. Det som eg her synest ikkje er heilt klårt likevel, er omsynet til dei tekniske målingane. Spørsmålet om dei tekniske målingane og meldingane er sikkert det mest ømtålege punktet i heile denne saka, og også det vanskelegaste. Her er spørsmålet: Var det såpass tidsmargin når det galdt rådgjerdene mot at det skulle skje noko gale i samband med dei tekniske målingane, at desse overskridingar av tida ikkje har hatt noko å seie? Det spørsmålet synest eg ikkje er klårlagt.

Det blir lagt fram forskjellige påstandar om at det var så og så på helgedagar, faren var ikkje større enn så og så. Men om marginen for rådgjerdene er så stor at 34 minutt ikkje har noko å seie, synest eg er noko uklårt.

Vel, det er slett ikkje prova at det har vore nokon skadeverknader. Men det har ikkje gått etter oppskrifta, og eg meiner at for framtida er det heilt naudsynt at vi er vakne. Og eg vil gjerne ha lagt til at eg synest at for framtida skal vi nekte den slags flyging for alle andre enn våre allierte og dei nordiske landa.

Borten: Jeg har under refleksjoner om denne sak begynt å spørre meg selv: Hvorfor skal denne saken nå, som den ligger an, behandles i hemmelighet? Det er selvfølgelig ikke lett å vurdere, men så langt mitt skjønn rekker, er det ikke under behandlingen i komiteen kommet fram slike ting som kan skade oss på noe vis, så jeg tror ikke det hadde kommet til å skje særlig skade for oss om saken hadde gått for åpne dører.

Her kommer jeg inn på verdien av en aktpågiven presse og en aktpågiven opinion. Det foreligger her sannsynlighet for at det som har skjedd, kanskje ikke har medført skadevirkninger for oss. La oss håpe det, som forrige taler sa, men det er ingen gitt å si noe sikkert om det. Men det som etter min mening er viktig i slike saker, og det som

representerer en fare for oss, er at de som steller med slike ting, de som skal håndtere så vanskelige ting, sløves etter hvert bak det hemmelighetens slør som ifølge sakens natur alltid må hvile over slike saker. Derfor er det, som jeg sa, verdifullt med en årvåken presse. Jeg mener også at det må være en plikt for enhver representant å rette søkelyset mot forhold som gir det minste inntrykk av ubetryggende behandling. Og denne plikt må gjelde så langt vi evner det, uten sideblikk verken av politisk eller kollegial art. La det være sagt rent generelt.

Så vil jeg også trekke fram et par-tre momenter i saken, som jeg mener har interesse for dem som vil gjøre seg opp en mening om hele spørsmålet. Da tar jeg først den rent politiske vurdering, den som representanten Røiseland avsluttet med. Her vil jeg gjerne framheve at det i dokumentene foreligger referat av skriv som viser at det var betenkeligheter fra det militæres side når det gjaldt å tillate en slik flyvning, og jeg vil gjerne sitere hva statsråd Handal skriver til Utenriksdepartementet:

«Jeg vil i den anledning igjen peke på at det fra militær side er reist betenkelighet i forbindelse med slike flyvninger.»

Dette retter igjen spørsmålet mot: Hva er det som tilsier at det likevel skal gis en slik tillatelse? Det er svart: Hva tilsier at vi skulle nekte? Det kan jo også være en måte å svare på.

Jeg for min del må erklære meg enig i det som representanten Røiseland gav uttrykk for i avslutningen av sitt innlegg, at han ikke fant så tungtveiende grunner at tillatelsen burde ha vært gitt. Jeg er også enig i det han sa om slike tillatelser for framtida; når det er så vidt store militære og sikkerhetsmessige betenkeligheter, kan jeg ikke skjønne at det er tungtveiende grunner for å gi slike tillatelser.

Det er ett moment jeg gjerne vil framheve. I det svar statsråd Bratteli gav da saken ble reist i Stortinget, ble det nevnt at det var kommunisert med Sverige, og at Sverige hadde gitt tillatelse på liknende vilkår. Her vil jeg bare presisere den kronologiske rekkefølge for at hendelsesforløpet skal være klart. Sverige gav tillatelse etterpå, og kommuniseringen med Sverige skjedde ved brev fra Sverige etter at saken ble reist offentlig her i Norge.

Så litt om de to andre punktene som er dratt fram i bildet her: Sannsynligheten for skadevirkning ved tapping av elektroniske installasjoner og fotograferingen.

Statsråd Bratteli sa allerede da saken ble reist, at den vesentligste årsak til at han ikke ønsket å ha en offentlig debatt om saken, som en interpellasjonsdebatt måtte bli, var at han da ikke kunne omtale de elektroniske anlegg eller mulighetene for tapping av disse. I sin redegjørelse for komiteen sa statsråd Bratteli følgende:

«Det var der installasjoner som ble satt ut av funksjon, rett og slett, som en sikkerhetsforanstaltning

i de timene da dette helikopteret hadde adgang til å fly, og fløy.»

Nå viser det seg gjennom de samtalene vi hadde i komiteen, så vidt jeg kan bedømme det, at disse anleggene ikke har vært satt ut av kraft, men de har vært dempet ned. Jeg vil da si at det kom kanskje fram på det tidspunkt da det ble kjent, som hr. Røiseland sa, at flyene hadde overtrådt også tidsintervallene, og da var det straks sannsynlighet for at hvis de farlige anlegg ikke var koplet ut annet enn i de tillatte tider, kunne skade ha skjedd ved at flyene hadde overtrådt tidsintervallene.

Jeg er også enig med hr. Røiseland i at det er det mest alvorlige punktet i hele saken, og jeg synes at det virker - om jeg skal si - litt dilettantisk når det blir oppdaget fra en seilbåt ute i fjorden at flyet flyr på et tidspunkt da det er forbudt å fly, og at det på det grunnlag blir tatt affære, og til og med rettet klage til den sovjet-russiske ambassade.

Så noen ord om den rent tekniske utførelse av selve kontrollen når det gjelder fotograferingsmuligheter. Det er jo sagt at det ikke er særlig sannsynlig at det skjer store skadevirkninger om det fotograferes fra slike fly. Men her vil jeg igjen sitere hva en av fagfolkene sier om den side av saken. Jeg siterer kommandørkaptein Rygg:

«Men på den annen side anså vi det ikke som noen vesentlig skade skjedd, fordi det området som helikopteret beveget seg over, var så begrenset at man ikke med det amatørmessige utstyr man hadde, kunne nå objekter av interesse. Av erfaring tror en tyv at hvermann stjeler, og jeg vet at det kan tas fotografier med amatørmessig utstyr selv om det er aldri så mange kontrollører rundt omkring. At det her kunne vært lagt opp en kontroll ombord som med sikkerhet hindret enhver bruk av mini-kamera eller hva det heter - det er et spesielt navn på dem - er helt umulig.

Med andre ord, det som representanten for sikkerhetstjenesten sier, er at det er et vesentlig punkt at det ikke kan gjøres særlig skade hvis det brukes amatørkamera eller mini-kamera. Men nå har vi fått godtgjort gjennom de opplysninger som er kommet, bl.a. i en artikkel i «Vårt Land» i går, at det er slett ikke noe mini-kamera, det er «full mundur», som det står, og to fagfotografer med utstyr som ruver, og ingen vet hva det kunne ha inneholdt. Ikke så at jeg har mistanke om eller vil insinuere at de fotografene det her gjelder, hadde noe oppdrag eller noe i den retning, men det indikerer at kontrollen har vært så overmåte dilettantisk at de kunne ha gått ombord med utstyr av en hvilken som helst art. De kunne også ha gått ombord med tappeutstyr av elektronisk art. Det er indikert gjennom det faktum at to fotografer passerer ombord og tar flere bilder uten at det reageres.

Det er mot dette jeg vil rette søkelyset. Jeg vil ikke anstille betraktninger om det er skjedd skader eller ikke,

men poengtere at det er så vidt diletantisk utført kontroll at mye rart kunne ha skjedd.

Så vil jeg si et par ord om sikkerhetstjenestens rolle. Jeg skal ikke på nytt vurdere noe særlig sannsynligheten av hvilke inntrykk representanten Engan måtte få. Det har hr. Røiseland for så vidt gjort, og jeg for min del deler oppfatningen. Men jeg vil nevne et forhold som er kommet fram gjennom den behandling vi har hatt av saken, og som jeg mener er av ganske alvorlig karakter, så alvorlig at jeg mener det bør komme fram her og nevnes. Det er de uttalelser sjefen for sikkerhetstjenesten kom med. Han medgav at han har gitt uttrykk for en irritasjon, og da han ble spurt om hvorfor, sa han at det ikke var noe rent øyeblikkelig fenomen, men det var en irritasjon som grunnet seg på misnøye med den måten slike saker behandles på rent generelt. Han sier:

«Og det har hendt relativt ofte at slike saker som har et sikkerhetsmessig aspekt, og som blir forelagt E-staben, rent ekspedisjonsmessig har tatt så lang tid at en ansvarlig behandling har vært vanskelig.»

Jeg setter strek under ordet «ansvarlig». Det er ganske kraftige ord av en person i så framskutt og betydelig stilling. Jeg skal ikke, som hr. Røiseland, si noe som helst om det er dekning for dem eller ikke. Det har jeg ikke grunnlag for å bedømme. Jeg bare konstaterer at uttalelsen er kommet Tingets representanter for øre, og at den står der.

Til slutt vil jeg gjerne si, som jeg begynte, at jeg tror ikke det mest betydningsfulle i denne sak er det faktum at det kan ha sviktet litt på det rent tekniske plan med en detaljkontroll. Men det betydningsfulle er etter min mening at vi gjennom sakens belysning kan bidra til at de som har den vanskelige oppgave å håndtere slike saker på vegne av oss alle, til enhver tid er så årvåkne som vi med rette har lov til å vente av dem.

Presidenten: En rekke talere er inntegnet. Presidenten vil foreslå at de som heretter tegner seg, får en taletid på inntil 2 minutter - og anser det for bifalt.

Sakens ordfører, hr. Kjøs, har bedt om ordet utenfor tur for å gi en opplysning.

Kjøs: For å forebygge misforståelse tror jeg det kan være av betydning at jeg gir en opplysning når det gjelder det brev som den tidligere forsvarsminister, statsråd Handal, sendte til utenriksministeren, hvor han uttrykte en viss engstelse over flyvningen med det russiske helikopteret.

Som jeg refererte i min redegjørelse fra kommandørkaptein Ryggs redegjørelse i komiteen, uttalte kommandørkaptein Rygg i møtet den 14. februar:

«Forsvaret erklærte seg ut fra et rent sikkerhetsmessig syn uenig i at tillatelsen til flyvning over selve byområdet med start på Festningsplassen og mellomlanding i Frognerparken ble gitt.»

Det var med sikte på en slik flyvning at forsvarsministeren uttalte engstelse over at tillatelse skulle bli gitt. Men det var ikke tillatelse til slik flyvning som ble gitt. Det var flyvning med de restriksjoner som senere ble fastsatt, og kun med et helikopter i luften ad gangen. Det er det nødvendig å være oppmerksom på, når man henviser til det brev som statsråd Handal sendte.

Når det så gjelder fotografiet som ble tatt fra flyet, vil jeg nevne at general Øen i komiteen opplyste:

«Vanlig prosedyre er at det må søkes tillatelse hos Forsvarsstaben før et luftfotografi kan offentliggjøres, så jeg går ut fra at det er gitt tillatelse fra Forsvarsstaben til å offentliggjøre det. Jeg vil gjerne ha det bekreftet.»

Det ble bekreftet av kommandørkaptein Rygg. Så uttalte kommandørkaptein Rygg videre i sin redegjørelse:

«Da det var tale om å tillate bildet offentliggjort, ble det ikke oppgitt hvorfra bildet var tatt, så det var ukjent for Forsvarsstaben at det var tatt fra helikopteret før saken kom opp i Stortinget.»

Bildet ble så tillatt offentliggjort som ufarlig før Forsvarsstaben hadde kjennskap til at det var tatt fra det russiske helikopteret. Deri må det da ligge at man betraktet det som et helt alminnelig luftfotografi uten noen sikkerhetsmessig betydning.

Presidenten: Dette er for så vidt en litt ekstraordinær framgangsmåte. Dette var nemlig ikke replikkordskifte. Det var en opplysning som sakens ordfører ville gi.

Bergesen: Jeg kan etter hr. Røiselands innlegg være nokså kort. Jeg synes nok at når man hører den omhyggelige og utførlige redegjørelse som ordføreren for saken gav her over de mange departementer og embetsmenns forberedelse av saken, og hører om den lange, omhyggelige og arbeidskrevende saksforberedelse og overveielse som er gått foran denne tillatelsen til helikopterflyvningen, som har beskjefteget hele tre departementer og en serie av embetsmenn - det samme gjelder også kontrollen med de restriksjoner man med så meget omhu hadde utarbeidet - stiger jo sakens virkelige problemstilling frem derav. Den virkelige problemstilling, den rette problemstilling, trenger seg på, og spørsmålet blir da: Hvilke norske interesser var det som tilsa at flyvningstillatelsen ble gitt? Hvilke norske interesser var det som var store nok, ikke til å oppveie det omhyggelige arbeid, at man involverte tre departementers embetsmenn, men hvilke norske interesser var det som var store nok til at man ville ta risikoen ved å gi denne tillatelsen? Hvilke norske interesser var det som var store nok til at man ville ta risikoen for at de restriksjoner man utarbeidet, var tilstrekkelige, hensett til sovjetisk teknikk og metode? Og hvilke norske interesser var det som var store nok til at man ville ta risikoen for at det skulle skje radikale

overskridelser av disse restriksjoner? Ikke de overskridelser som nå skjedde, og som ikke synes å ha innebåret noen fare, men hvilke norske interesser kunne ha oppveiet en radikal overskridelse, en sikkerhetsmessig katastrofal hendelse? Restriksjonene i seg selv var åpenbart ikke noen garanti, det var kun hvis restriksjonene ble overholdt, at de innebar en garanti.

Jeg tror man bør stille spørsmålet på den måte: Hvilke norske interesser tilsa at man gav denne tillatelsen? Og man bør herunder ha for øye at vi neppe kan forvente etterretningsmessig sett å være på høyde med de problemer moderne etterretningsvesen stilles overfor. Jeg tror for min del ikke at der var en tilstrekkelig norsk interesse til at man kunne tillate seg å ta noen som helst risiko av forsvarsmessig art. Og jeg for min del vil i rene ord beklage at komiteen ikke har uttalt seg om dette, som dog er hovedsaken, nemlig om flyvningen burde ha vært tillatt. Deri ligger representanten Engans fortjeneste - da han reiste saken, ikke i at han kunne gjøre godt igjen en eventuell skade som her måtte være skjedd, men fordi han har kastet lys over spørsmålet om en slik tillatelse burde ha vært gitt. Og jeg for min del beklager som sagt at komiteen ikke har uttalt seg om det som dog er hovedsaken.

Jeg for min del mener det er helt klart at det ikke var tilstrekkelig grunn til å utsette vitale norske interesser selv for den aller minste risiko. Og det er det man her ikke godt kan benekte at man har gjort. Det er mulig - ennskjønt det ikke fremgår av saksforberedelsen - at neppe noe departement har hatt positiv interesse av at denne tillatelsen ble gitt. Det synes ikke som Utenriksdepartementet på noen måte har oppfordret til det, neppe har Forsvarsdepartementet gjort det, og heller ikke Samferdselsdepartementet. Men feilen er at ingen har stilt spørsmålet på den riktige måte og spurt om vi har en positiv grunn til å gjøre dette. Den grunnen foreligger ikke.

Det kan selvfølgelig nå etterpå anføres at det ville være av verdi for vårt forhold til Sovjet at man her ikke opptrådte uvennlig med et avslag, men jeg tror ikke at en slik anførsel har vært brukt. Og jeg tror ikke at den i dag kan brukes med holdbarhet. Det er klart at det er hyggelig å si ja, og det gir et bedre forhold å si ja enn å si nei. Men man skulle i dette tilfelle ikke glemme hva et ja kunne ha ført til. Hvis disse overskridelser av restriksjonene hadde vært effektivt kontrollert og konstatert, ville man ha måttet påtale dem, de ville formodentlig etter norsk lov vært straffbare som overskridelse av forskrifter gitt av Luftfartsdirektoratet i henhold til luftfartsloven. Og sett at de hadde vært radikale og verre enn de var! Tror man så at det ville bedret forholdet til Sovjet, at vi hadde måttet innlede undersøkelser, etterforskning? I det tilfelle tror jeg risikoen ville vært større for at det skulle skade forholdet, enn om vi hadde svart med en generell setning at vi ikke gir den slags tillatelser som det her er tale om. -

Jeg beklager som sagt at komiteen ikke har uttalt seg om det som var hovedsaken, nemlig at den tillatelsen ikke burde ha vært gitt.

Presidenten: Hr. Borten har bedt om ordet til hr. Bergesens innlegg.

Borten: Bare en liten replikk til hr. Bergesen. Jeg er helt enig med hr. Bergesen, jeg forsøkte å stille spørsmålet på samme måte. Men på ett punkt mener jeg det er riktig å korrigere hr. Bergesen. Han poengterte at tillatelsen var gitt etter lange og omhyggelige forberedelser i flere departementer. Det er ikke mitt inntrykk; tvertimot, det foregikk under tidspress og telefonisk. Derav kanskje vanskelighetene med helt å få klarlagt gangen i saken.

Bergesen: Jeg trodde jeg brukte uttrykket «lange og omhyggelige» om ordførerens redegjørelse for denne saksforberedelse. Hvis jeg har brukt begge de adjektivene om saksforberedelsen, har jeg gått lenger enn jeg pleier å gjøre når jeg omtaler forberedelsen i departementene.

Engan: Etter min oppfatning er min uttalelse av 26. januar om etterretningstjenesten blitt et for stort spørsmål. Etter min oppfatning har det lite med sakens realitet å gjøre. Men dette betyr ikke at jeg går tilbake på min uttalelse; den står fast, fordi den har sin riktighet. Jeg har også fått inntrykk av at komiteen har trodd på at min uttalelse var riktig.

Det som etter min oppfatning i denne saken er av langt større betydning, er det jeg vil kalle den manglende kontroll. Så vidt jeg har forstått, var det ikke dør mellom cockpiten og kabinen i flyet, og så vidt jeg har forstått, var den norske kontrolløren plassert enten i cockpiten eller i kabinen. Og da vil jeg stille spørsmålet: Var det passasjerene ombord i flyet en ville kontrollere, eller var det de sovjetrussiske flygere? Vi kan slå fast at ved flere oppstigninger var kontrolløren sammen med passasjerene. De tre sovjetrusserne i cockpiten, flygeren og to teknikere, satt altså uten noen som helst kontroll. Det er dette jeg synes er temmelig vesentlig i denne saken, fordi flyet måtte gå ned på bakken for at kontrolløren kunne passere mellom cockpit og kabin, og det synes jeg er kommet litt for lite fram i komiteens innstilling. Derfor kan en slå fast at den norske kontrollen var illusorisk, den var ikke effektiv.

Det er mange spørsmål en kunne stille i denne saken, men det er ingen grunn til i et slikt møte som dette å blåse saken mer opp enn det alt er gjort. Jeg tror og håper oppriktig at dette vil få en preventiv virkning overfor den framtidige sikkerhetstjenesten når det gjelder utenlandske makter, og jeg tror det kan være riktig i den sak som denne å trekke fram gamle minner fra «forna da'r», før den siste verdenskrig, da den norske godtroenhet var bortimot

latterlig. Jeg vil gjerne ved denne anledning ha sagt at mitt motiv da jeg meldte denne interpellasjonen, var - jeg kan uttrykke det slik - hellig harme. Jeg husket så godt fra 1937, 1938 og 1939 da tyske skoleskip lå innved norske brygger i flere veker og fikk godt høve til å fotografere og kartlegge store deler av norsk område. Etter min oppfatning har tillatelsen til å la det sovjetrussiske helikopteret få fly over en stor del av Oslo-området sin rot i vanlig norsk godtroenhet, og både Forsvarsstaben og etterretningstjenesten og de norske myndigheter som har med slike saker å gjøre, bør huske i framtida at slike ting ikke bør gjenta seg.

Det kan også i denne forbindelse være riktig å trekke fram at vi er alliert med vesteuropeiske stater. Hvorfor har vi gått med? Hva er det vi er redde for? Jo, la meg få uttrykke det slik: Jeg for mitt vedkommende har funnet det nødvendig fordi vi vet at den dag diverse titusener av sovjetrussiske tropper befinner seg på norsk jord, da er de ikke kommet for å «besøke» oss, men for å bli.

For meg ser det ut som om det i denne saken er tilfeldighetene som har fått råde, og så merkelig det kan høres, finner jeg derfor til slutt å måtte stille det enkle spørsmål: Ble det i det hele tatt fra norsk side gitt noen uttrykkelig beskjed til de sovjetrussiske flygere om at fotografering fra flyet ikke var tillatt? Spørsmålet står der.

Vatnaland hadde her teke over presidentplassen.

Henrik Svensen: Foranledningen til denne saken er jo det spørsmål som representanten Engan reiste i Stortinget den 26. januar i år, og det kan være formålstjenlig å gjenkalle i erindringen enkelte av de uttalelser som falt i den forbindelse. Hr. Engan sa bl.a.:

«Helikopter-affæren vakte alminnelig forundring. Oslo-avisene var forbauset, og mann og mann imellom ble det stilt spørsmål om hvorvidt det av militære sikkerhetshensyn var forsvarlig å gi russerne tillatelse til å drive taxi-flyging over et så viktig militært område.»

Det fremgår av den detaljerte redegjørelse som sakens ordfører, hr. Kjøs, gav av saksbehandlingen i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite, at spørsmålet om det av militære sikkerhetshensyn var forsvarlig å gi russerne tillatelse til å drive denne taxiflyvningen, ble inngående behandlet og nøye vurdert av de rette militære myndigheter før uttalelsen ble gitt. Det fremgår av redegjørelsen at de militære myndigheter etter denne vurdering kom til at med de restriksjoner som ble pålagt, og som tok fullt hensyn til mulige overskridelser både i tid og i område, var sikkerhetsmessige hensyn ikke til hinder for at tillatelsen ble gitt. Jeg tror det i denne forbindelse er særlig grunn til å legge vekt på begrensningen i høyde til 500 fot, ca. 152 meter. Det har vært sagt av Forsvarsstaben at

mulighetene for å kunne foreta noe som kan være sikkerhetsmessig til skade fra en så lav høyde i dette begrensede område er særdeles ubetydelige.

Komiteen har innhentet uttalelser fra Forsvarsstaben om dens vurdering av følgene av de overskridelser som har funnet sted, og jeg vil gjerne gjenta Forsvarsstabens svar på denne forespørsel. Forsvarsstaben sier om overskridelsen av tidspunktet:

«På grunnlag av de foreliggende rapporter og ovennevnte opplysninger finner FST at overskridelsene av tidsgrensene ikke har hatt sikkerhetsmessige følger for vårt forsvar.»

Om overskridelsen av grenselinjene sier Forsvarsstaben:

«FST har ikke funnet noe som kan antyde at de eventuelle mindre overskridelser av de fastsatte grenser har hatt noen betydning for vår forsvarsmessige sikkerhet.»

Det forbauser meg meget at medlemmer av komiteen ikke er i stand til å akseptere denne Forsvarsstabens vurdering, og ikke kan strekke seg lenger enn til å håpe på at det ikke har skjedd noen skade, fordi de ikke kan bevise det. Jeg kan ikke se noen som helst grunn til å stille seg mistenksom overfor den vurdering som Forsvarsstaben her har foretatt.

Hr. Engan sa også i sitt spørsmål den 26. januar: «En har grunn til å tro at det russiske helikopteret fikk anledning til å operere temmelig fritt.» Det må vel fremgå av den redegjørelsen som ordføreren har gitt, at det ikke fikk anledning til å operere temmelig fritt - det fikk bare anledning til å operere innenfor snevre grenser i tid og sted.

Man kan selvfølgelig alltid spørre om det vil være fornuftig, rimelig og riktig å gi tillatelser av denne art, men jeg mener at etter de opplysninger som foreligger, må det være riktig å erkjenne det faktum at i dette tilfelle er de sikkerhetsmessige hensyn tilstrekkelig ivaretatt, og det faktum at denne tillatelse ikke har medført noen sikkerhetsmessige skadevirkninger.

Presidenten: Hr. Ole Bergesen får ordet til replikk.

Bergesen: Hvis jeg hørte riktig, bygget hr. Svensen sitt forsvar for det som her er foregått, på at man i Forsvarsdepartementet hadde vurdert saken og funnet at mulighetene for en risiko her var særdeles ubetydelige. Ja vel, det er muligens riktig - men jeg tror det ikke - at den vurdering holder innenfor de fastsatte restriksjoner, men hvorledes var risikoen, hvis man gikk utenfor restriksjonene, ikke bare i den grad man gikk utenfor dem, men i den grad man kunne ha gått utenfor dem? Var risikoen da også særdeles ubetydelig? Ville skadevirkningene da også vært særdeles ubetydelige? Og ville vårt forhold til Sovjet da også vært særdeles ubetydelig skadet?

Henrik Svensen: Jeg sa - og jeg gjentar - at restriksjonene ble fastsatt med åpne øyne for mulighetene for overskridelser, og at de derfor ble gjort så strenge at de sannsynlige eller tenkelige overskridelser ikke ville ha noen skadelig virkning.

Engan: Jeg oppfattet også hr. Svensens innlegg i denne sak som en forsvarsprosedyre.

Når hr. Svensen viser til min uttalelse den 26. januar om at jeg hadde inntrykk av at det sovjetrussiske helikopter fikk operere temmelig fritt, vil jeg gjerne i denne forbindelse stille hr. Svensen følgende spørsmål: Mener hr. Svensen at jeg ikke har dekning for denne uttalelse, når det sovjetrussiske fly fikk foreta flere såkalte tekniske oppflygninger på Fornebu uten at norsk kontroll var med ombord i det hele tatt?

Henrik Svensen: Til dette skal jeg bare svare at jeg mener jeg har dekning for det jeg har sagt. Jeg henviser til det som sakens ordfører, hr. Kjøs, sa om de tekniske flyvninger fra Fornebu.

Bergesen: Det er jo åpenbart at hr. Svensen vet mer enn jeg om hvilke etterretningsmessige problemer det er involvert i en overflyvning av denne art det her er tale om, men jeg vil gjerne si til hans siste replikk, hvor han så absolutt mener å kunne si at det var en særdeles ubetydelig risiko, at jeg tror ikke han kan bære ansvaret for en slik uttalelse, men han får jo gjøre det hvis han ønsker det.

Men det jeg vil spørre om nå, er: Man sier man hadde satt så snevre grenser ved restriksjonene at det ikke ville være farlig om man overskred dem. Men hva ligger i hele snakket om restriksjoner og restriksjonenes verdi hvis de grenser de satte, overhodet ikke hadde noen betydning? Det er et resonnement her som går fullstendig i ring, og som viser mer iver etter å forsvare enn argumenter til å kunne forsvare med.

Henrik Svensen: Det forekommer meg at hr. Bergesen begynner å bli svært spissfindig. Det område som flyet skulle få bevege seg i, og det tidsrom det skulle bevege seg i, ble gjort meget snevert nettopp fordi man tenkte seg muligheten av at disse innskrenkninger kunne komme til å bli overskredet. Området ble fastsatt under hensyntagen til at om noen overskridelse av en viss grad skulle komme til å finne sted, ville det ikke få noen sikkerhetsmessige følger.

Jeg sa at mulighetene for at det kunne skje noe galt, var særdeles ubetydelige med de restriksjoner som var fastsatt. Dette er ikke min vurdering - det er Forsvarsstabens vurdering.

Røiseland: Hr. Svensen seier altså at det er ingen skade skjedd, fordi grensa var lagd opp med såpass stor margin at

ho tålte overskriding. Men når det gjeld tida, er det då ei overskriding på over 25 pst. Dei skulle vere oppe to timar og var oppe 34 minuttar lenger. Eg vil då gjerne spørje: Kvar låg grensa når det gjeld den margin for overskriding. Var grensa 50 pst., 75 pst. eller 100 pst., eller kva var ho? Eg for min part synest 25 pst. er ganske mykje.

Henrik Svensen: Jeg kan ikke følge hr. Røiseland i hans prosentregning. Jeg må få lov til enda en gang å sitere det Forsvarsstaben sier om overskridelsen av tidspunktet:

«På grunnlag av de foreliggende rapporter og ovennevnte opplysninger finner FST at overskridelsene av tidsgrensene ikke har hatt sikkerhetsmessige følger for vårt forsvar.»

Denne vurdering mener jeg det er riktig å bøye seg for. Jeg tror at ikke noen av oss har forutsetninger for å dra riktigheten av denne vurdering i tvil, slik som det forekommer meg at enkelte representanter her gjør.

Borten: Jeg kan heller ikke skjønne hvilket grunnlag representanten Svensen bygger på, bortsett fra en uttalelse, en antakelse, fra personer i Forsvarsstaben, og det er jo på en måte blitt nokså sterkt part i saken i dette tilfelle, som rimelig er.

Jeg vil si når det i det hele tatt gjelder dette med grenser og overskridelse, at vi hørte ikke noe om en slik margin til å begynne med. Det ble bare sagt at det var grenser, og jeg vil gjerne sitere hva det står i det skrevet som ble referert av statsråd Bratteli på et tidligere tidspunkt - det er en rapport om det som har foregått:

«Det ble i det hele tatt ikke meldt om uregelmessigheter i forbindelse med disse flyginger, bortsett fra de klager som innløp som følge av den støy helikopteret lavet ved at det ble fløyet i såvidt liten høyde.»

Først etter samtaler og spørsmål kom mer fram, og først da fotografiet dokumenterte at det var fløyet utenom ruten, innrømmes det at kontrollen ikke har vært effektiv. Men da kommer også dette med marginene inn i bildet. Så jeg synes ikke at det finnes noe særlig godt grunnlag for en slik vurdering som representanten Svensen er kommet til, og jeg for min del våger i hvert fall ikke å trekke de slutninger som hr. Svensen har trukket.

Henrik Svensen: Det er ikke «personer» i Forsvarsstaben som har foretatt de vurderinger som jeg nå har sitert gjentatte ganger. Det er Forsvarsstabens sjef, generalløytnant Øen, som er ansvarlig for de vurderinger jeg her har sitert, og som jeg bygger på, og som jeg for min del synes det er rimelig og fornuftig å bøye seg for.

Willoch: Etter hr. Svensens innlegg føler jeg trang til å si at etter min vurdering er den mest fundamentale svakhet

i begrunnelsen for den trygghet som mange føler, dette at hele resonnementet jo bygger på at vi har full kjennskap til hvilke muligheter russerne skulle kunne ha for å utnytte disse flyvninger til etterretningsformål. Men noen slik full kjennskap kan vi jo ikke regne med at vi har, og den usikkerhet som da gjør seg gjeldende i denne henseende, må etter min mening rive grunnlaget fullstendig bort under den sikkerhet og den ro som enkelte talere føler overfor det tokt som her har foregått.

Dette er et synspunkt som for så vidt faller helt i tråd med et synspunkt som hr. Borten har hevdet i et tidligere innlegg, men som jeg ikke ville la være å gi uttrykk for etter det innlegg som nu ble holdt.

Røiseland: Eg synest nok at formannen i militærkomiteen har ei kolsvيارtru på alt som kjem frå dei militære sjefane. Eg meiner at det må då i det heile vere ei oppgåve for utanrikskomiteen og for Stortinget å vurdere deira utsegn saman med dei faktiske, konkrete opplysningane som ligg føre i kvart tilfelle - ikkje berre her, mein reint generelt.

Dersom vi skulle ha teke det på den måten som hr. Svensen gav uttrykk for, kunne vi jo rett og slett ha skrive og spurt: Kva synest de om dette, er det skjedd nokon skade? Dersom dei svarer: Nei, det er ikkje skjedd nokon skade, skulle ein då rekne med at alt var greitt. Eg meiner at det er ikkje på den måten Stortinget skal arbeide, og det er heller ikkje på den måten militærkomiteen skal arbeide.

Kjøs: Det kunne kanskje være av interesse å nevne litt om bakgrunnen for den militære vurdering når det gjelder fotograferingen og overskridelsen av den fastsatte grenselinje. Nestkommanderende i Forsvarsstabens etterretningsavdeling, kommandørkaptein Rygg, uttalte om dette i møtet den 14. februar:

«Jeg er helt enig med general Øen i at det området som man trakk opp for flygningene, for så vidt var ufarlig. De bilder man kan ta med amatørkamera, som det her er tale om, skulle ikke på noen måte være farlige. Det man ville hindre, var at man brukte profesjonelt utstyr - store linser, telelinser og større fastmonterte saker. Det ville en kontrollør kunne gripe inn mot. Derfor var dette med forbud mot fotografering ikke nevnt som eget punkt i restriksjonene. Man regnet med at dette var det tatt hånd om i og med at det dreiet seg om et begrenset område. Kontrollen gikk først og fremst ut på å påse at man holdt seg innenfor det område de hadde forpliktet seg til å holde seg innenfor, og påse at det ikke var profesjonelt utstyr ombord.»

Derfor har komiteen i sin konklusjon sagt at man nøye må påse at de restriksjoner som blir fastsatt, blir overholdt, altså at man holder seg innenfor det området som er fastsatt. Men her er da bakgrunnen for at det ikke var tatt inn et eget punkt om fotografering.

Presidenten: Replikkordskiftet er herved slutt.

Wikborg: Denne saken reiser en tre-fire problemkomplekser. For det første: Var saksbehandlingen før tillatelsen ble gitt, tilfredsstillende? For det andre: Var kontrollen effektiv? For det tredje: Hvilke konsekvenser skal vi trekke av de erfaringer vi kan hente fra denne historien?

Med hensyn til den måten saken ble behandlet på før tillatelsen ble gitt, har det i komiteen vært gitt uttrykk for fra oberst Evangs side at han ikke var fornøyd med den måte saker av denne art ble behandlet på. Man fikk ikke tilstrekkelig tid til en ansvarlig behandling av saken, sa obersten. Nå må han nok rette denne kritikken mot sitt eget departement, Forsvarsdepartementet, hvis det er noen kritikk å reise, og ikke mot Utenriksdepartementet, for Utenriksdepartementet har handlet raskt og ekspeditivt. Først den 3. juni hadde man fått oversatt den noten som kom på russisk den 2. juni, og allerede 3. juni ble Luftfartsdirektoratet varslet. Skriftlig varsel ble sendt like over pinse, den 7. juni, og så lå saken i Forsvarsdepartementet i åtte dager før man holdt det avgjørende møtet i Forsvarsstaben 16. juni. Og det ser ut som om det møtet kom i stand fordi det ble purret fra Utenriksdepartementet, som igjen var blitt purret av Sovjetmyndighetene.

Altså først 16. juni holder man det møtet i Forsvarsstaben som resulterer i at man samme dag - til og med etter kontortidens slutt - underretter Utenriksdepartementet om at saken er i orden, og så gir Utenriksdepartementet beskjed til Sovjet-ambassadøren. Utenriksdepartementet kan umulig bebreides noe i denne forbindelse, og hvis Utenriksdepartementet har opptrådt like korrekt og raskt i andre og tilsvarende saker - og vi har ikke grunn til å tro noe annet - må det være innenfor Forsvarsdepartementet og Forsvarsstaben at det klikker, at det ikke går raskt nok. Jeg synes nok det er lite betryggende at man først 16. juni har hatt det fellesmøtet som skulle ta standpunkt til saken.

Med hensyn til kontrollen må vi vel si at den har vært temmelig illusorisk, iallfall på en del viktige punkter. Jeg har etterlyst om det er kommet noen rapporter fra kontrolløren. Det har ikke kunnet ettervises. Det heter jo også, som det har vært referert her før, at det eneste det hadde vært klaget over, var lyden, fra enkelte som synes at flyet gikk for lavt. Men det ser ikke ut til at det er kommet en eneste rapport til Luftfartsdirektoratet eller til Forsvarsstaben om overskridelser av tidsrammen og av stedsrammen. Det tyder på at kontrollen ikke kan ha vært effektiv, og dermed er vi straks på usikker grunn, for nå vet vi faktisk ikke hva som egentlig er skjedd. Det er ingen i dag som vet om det har vært overtredelse av de stedlige grenser, utover det ene tilfellet vi kjenner. Og hadde vi

ikke hatt det fotografi som ble offentliggjort i «Vårt Land», ville vi i det hele tatt ikke ha visst at det har vært noen overtredelse av stedsgrensen. Har det vært flere slike overtredelser? Jeg kunne ha forstått Forsvarsstabens uttalelse om den hadde sagt at med det vi vet i dag om overtredelse av stedsgrensen, tror vi ikke at det er skjedd noen skade. Men at man med bred penn kan si at det ingen skade er skjedd, når man faktisk ikke har noen holdepunkter for hva som er skjedd, det begriper jeg ikke. Det er det som etter min mening er den store svakhet ved Forsvarsstabens uttalelse.

Det er to områder som særlig har vært nevnt som farlige, sett fra dette synspunkt. Det er de tekniske målingene (det elektroniske område) og det er det som man kan gjøre pr. fotografi. Jeg deler den frykt som flere andre har gitt uttrykk for: Hvilken sikkerhet har man for at et fly som på den måten flyr omkring her, ikke kan ha mindre apparatur (apparater) enn det ellers mest kjente til tekniske målinger (å tappe elektroniske meldinger) og til å fotografere? Med vårt kjennskap til satelittene vet vi jo hvilke enorme fremskritt man har gjort på mikroapparaturens område. Jeg kan ikke skjønne det annerledes enn at det å ha et helikopter svevende omkring her i så lang tid, selv i en så vidt lav høyde, gir muligheter for målinger (tapping) og fotografering, noe som jeg tviler på at noe annet land ville tillate. Iallfall er jeg helt sikker på at man ikke ville ha fått lov til det i Sovjet; der passer man godt på og fører en meget nøye kontroll. Vi vet at kontrolløren satt i en av de to kabiner, og når han satt i den ene kabinen, kunne han ikke se hva som skjedde i den andre. Jeg synes ikke det er noen betryggende form for kontroll.

Det foreligger altså ingen rapporter. Vi vet at det er skjedd overskridelse i tid. Vi vet om ett tilfelle av overskridelse av stedsgrensene. Vi vet at ingen av disse overskridelsene er rapportert. Vi vet ikke - iallfall kan ikke jeg huske å ha sett noen nøyaktige data om det - om man satte det (elektroniske) kontrollapparat ut av funksjon mens helikopteret var oppe. Jeg tror ikke det er skjedd, men om det rår det altså atskillig uklarhet, så alt i alt får man inntrykk av at saken ikke har fått en så grundig behandling - særlig fra kontrollens side, som ønskelig kunne være, og det er da også grunnen til at komiteen enstemmig understreker at fastsatte restriksjoner av den art i fremtiden nøye må overholdes, og at kontrollen må være nøyaktig. Det er en lære vi kan trekke ut av denne saken: Vi må, når slike spørsmål kommer opp, forberede det hele grundig og ikke i siste øyeblikk, som i dette tilfelle. Vi må påse at kontrollen er effektiv, at den er så omfattende som nødvendig er, og at kontrollørene rapporterer. Jeg ville jo ha trodd at kontrolløren hver dag hadde avgitt en rapport, men det er øyensynlig ikke tilfelle, og jeg kan ikke se at det er gjort noen henvendelse til helikopterets vedkommende da man var klar over at det forelå tidsoverskridelser. Man skal huske

på at fastsettelsen av tidene skjedde under hensyntagen nettopp til visse forhold som man ville bevare fri for tapninger fra helikopterets side. Derfor kan jeg ikke forstå at en overskridelse på 25 minutter ikke har spillet noen rolle. Vel, her blir det forskjellige vurderinger, men jeg må nok erklære meg enig med dem som har sagt at man kan ikke under disse omstendigheter uten videre godta Forsvarsstabens ubetingede erklæring. Erklæringen burde iallfall vært gjort betinget av at det vi hittil vet, kan vi slutte det og det av, men vi vet ikke om vi faktisk vet alt det som man burde visst.

Borgen: For oss som ikke har deltatt i komiteen, er det selvsagt noe vanskelig å kunne få tak i alle sakens detaljer bare ved gjennomgåelsen her, selv om gjennomgåelsen fra sakens ordfører var meget detaljert og fullstendig, så jeg for min del får få lov til å holde meg til noen få, forholdsvis generelle punkter.

For det første litt om dette som har vært berørt ikke så lite i debatten: Hvor nødvendig var det for oss - rent politisk sett - å gi tillatelse til de russiske helikoptere til å fly over Oslo? Etter det som er kommet fram i debatten - jeg festet meg ved det allerede under ordførerens redegjørelse - og det er kommet enda tydeligere fram gjennom innlegg fra medlemmer av komiteen senere - synes det å være noe sviktende kommunikasjon mellom Utenriksdepartementet og Forsvarsdepartementet. Det har vært svært knapp tid til å behandle saken. En kan faktisk spørre om det er slik at det er foregått et press fra russisk side hva tidsfaktoren angår for å få denne tillatelse gitt. Det er iallfall så kort tid at det måtte bli vanskelig å få en full tilstrekkelig behandling. - Under denne situasjon har da Forsvarets folk øyensynlig gått ut fra at det var nødvendig av politiske grunner å gi tillatelsen. De har behandlet saken, synes det meg, ut fra den forutsetningen.

Utenriksdepartementet har på sin side ikke gitt uttrykk for noe slikt, men har sagt at det ikke har noe å innvende mot at en tillatelse ble gitt hvis sikkerhetshensynene kunne bli ivaretatt. Med litt bedre kommunisering og litt grundigere diskusjon tror jeg man ville kommet fram til at det ikke hadde vært noe grunnlag for i det hele tatt å gi en slik tillatelse.

Så et annet springende punkt. Det ble lagt meget arbeid på å lage restriksjoner - som de er blitt kalt - for å ivareta de sikkerhetsmessige hensyn, men på ett punkt har disse restriksjoner sviktet totalt. Det gjelder kontrollen ombord i helikopteret. Her er det faktisk to steder som skal kontrolleres, og så er man så blåøyd - holdt jeg på å si - at man setter *en enkelt mann* i hvert fly til å kontrollere. Det må da være aldeles utillatelig, og selv om man kanskje skal kunne tilgi en viss dilettantisme omkring slike ting i et lite land, må dette være et punkt hvor dilettantismen har satt en temmelig høy rekord.

Et annet punkt jeg vil nevne, er at da det så ble på det rene at det foregikk overtredelser av restriksjonene at det ble fløyet utenom de tidspunkter som var fastlagt, tok man det ikke så nøye med å protestere hos den sovjetiske ambassade - fordi dette hadde foregått på en søndag! Jeg synes at her kommer det en temmelig høy grad av lettsinn til syne. Jeg går ut fra at det ikke har vært noens hensikt å gi en eventuell angriper av vårt land den oppfatning at han bør passe på på en søndag, for da er sambandstjenesten nede på et lavmål. Jeg går ut fra at de ikke har tenkt over den side av saken. Men bortsett fra det, burde det vært slått ned på dette, selv om det var på en blank søndag formiddag med badeliv og seilerliv i fjorden og så fredelig som noe menneske her i landet kan tenke seg det.

I det hele tatt synes jeg det er så pass mange ting å slå ned på når det gjelder gjennomføringen av kontrollen, at det undret meg overmåte mye at militærkomiteens formann, slik som han gjorde det i sitt innlegg og i replikkordskiftet for litt siden - kaverte for Forsvarsstabens oppfatning av at her var det ikke skjedd noen teknisk skade. Det forbauset meg i aller høyeste grad at formannen i Stortingets militærkomite ville si noe slikt, for det er da ikke bare de tekniske ting det her er snakk om; det er nokså mye annet. Og selv om en kan forstå at enkelte har interesse av å bagatellisere den tekniske side - at det kanskje kan være slik at det ikke er skjedd noen skade - er det da så mange andre ting som her kommer inn i bildet. Og de tekniske ting som er dokumentert, synes jeg i og for seg er av en slik art at de alene skulle gitt grunnlag for beklagelse, for en viss reaksjon fra de myndigheter som fikk dette til vurdering, fra departementets side og også fra Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite.

Det er sagt at avvikelsene ikke er store, men de er påvist både når det gjelder tid og rute, og det er blitt fotografert. Om disse avvikelser er store eller forholdsvis bagatellmessige, kan diskuteres, men som det ble påpekt av en taler før meg, er iallfall en overskridelse på 25 minutter temmelig mye, når man fra før har til rådighet 2x2 timers flytid. Og 650 meters avvikelse fra ruten synes jeg også er nokså mye, når helikopteret ikke hadde lov til å gå høyere enn 150 meter.

Dette med fotografering er etter min mening såpass nøye belyst allerede, at jeg skal ikke gå i detalj med hensyn til det, men jeg synes også det som er påvist der, er ganske graverende. Og så kommer Forsvarsstaben og sier at det er ikke noen skade skjedd, og militærkomiteens formann sier det samme her i huset. Jeg synes det er rett fram nedslående.

I forhold til det vi vet om russisk sikkerhetstjeneste tror jeg alle og enhver uten videre vil være enig i at de avvikelsene som er påvist, ikke er bagatellmessige, men at de er ganske betydelige. Jeg kan forestille meg at de sovjetrussiske etterretningsfolkene har smilt medlidende og undrende over at Sovjet for det første fikk denne adgang til

å fly sitt helikopter over Oslo, og for det andre over de sikkerhetstiltak - eller mangel på slike - som det er blitt operert med her i vårt land.

Men denne sak har også en helt annen side enn den rent tekniske. Hva med den sovjetiske oppfatning av vår vilje til å verne om forsvarstiltakene våre, ja, til å forsvare oss i det hele tatt? Vi vet, som jeg sa, litt om hva Sovjet gjennomfører av sikkerhetstiltak. Grenseoverskridelse over den norsk-sovjetiske grense, som vi har hørt om av og til, blir selv om det bare dreier seg om rene bagateller, slått ned på med hård hånd. Vi undrer oss over at det er nødvendig å ta det så strengt, men slik er det. Vi kjenner til at det gjelder de strengeste restriksjoner for utlendingers bevegelsesfrihet i Sovjet-riket, endog for de utenlandske ambassaders personale.

Jeg kom en gang med ruteflyet fra Leningrad til Helsingfors. Det gikk ikke direkte, den korteste ruten, men det gikk i en svær vinkel nordover før det svingte vestover mot Helsingfors igjen. Formålet kunne neppe være noe annet enn å utelukke enhver mulighet for at noen skulle se de forsvarstiltak som måtte befinne seg i den mer direkte rute. Slik kan en regne opp en hel del som vi vet - selv vi som er lite orientert på dette felt - blir praktisert. Vi vet også at sovjetiske fiskefartøyer svermer i norske farvann i et uforklarlig stort antall. Vi vet at de kjenner våre farvann, kanskje bedre enn våre egne fiskere og marinefolk.

Jeg nevner dette for å vise hvordan oppfatningen av sikkerhetstiltak og av forsvar er nokså vesensforskjellig på vår side og på deres side. Nå er det ingen ting å si på at et land, lite eller stort, treffer sine sikkerhetstiltak. Det er Sovjets soleklare rett å gjøre det innen sitt område; vi har ingen ting vi skal ha sagt mot det, selv om vi kanskje kan synes at det går på bekostning av internasjonalt samkvem og samarbeid. Men vi har selvfølgelig også en slik rett, og vi bør ikke gjøre oss latterlige ved ikke å håndheve den fullt ut. Da indikerer vi at vi ikke har den forsvarsvilje og forsvarsevne som vi bør og skal ha.

Jeg mener at det er en soleklar plikt for en stortingsrepresentant å gjøre oppstyr når han oppdager et eller annet som kan være av livsviktig betydning som det bør slås ned på. Han har plikt og selvsagt også rett til å bringe en slik sak fram på denne måte og for det forum der en slik sak hører hjemme, og det sier seg da selv at det for stortingsrepresentanten er her i Stortinget. Og selv om det skulle vise seg at en mistanke skulle være ugrunnet, selv om det å bringe frem en slik sak kunne tenkes å bli ubehagelig - ja endog komme til å virke urettferdig for instanser og personer som måtte være implisert, er det en plikt å få saken fram. Det er aldeles nødvendig at det blir gjort. Etter min oppfatning bør derfor Stortinget takke representanten Engan og avisen «Vårt Land» for at de har brakt fram i lyset den saken vi behandler i dag. Det er en plikt å gjøre det, men

det er ikke noen behagelig plikt. Derfor synes jeg det er grunnlag for å si at det bør takkes for det.

På den annen side synes jeg at utenrikskomiteens konklusjon i denne sak er ikke så lite for svak. Debatten i dag har også bestyrket meg i min oppfatning. Jeg synes det hadde vært grunn til å bruke et vesentlig sterkere språk for å beklage det inntrufne, for å beklage at tillatelse til å fly over Oslo i det hele tatt ble gitt, for å beklage at kontrollen har vært for svak, og for å beklage at det ble reagert altfor lite kraftig fra rette vedkommende myndighet overfor de brudd på restriksjonene som ble påvist allerede mens helikopterene var i virksomhet. «Aldri på en søndag» - det gjelder overhodet ikke i spørsmålet om krig og fred.

Langhelle hadde her gjeninntatt presidentplassen.

Stray: Det kan kanskje synes unødvendig å forlenge denne debatt nå. Jeg vil imidlertid bare for min egen del få lov til å si at jeg deler fullt ut den oppfatning som har kommet til uttrykk fra flere representanter her, at denne tillatelse til flyvning ikke burde vært gitt. Det finnes etter min mening ingen nasjonal begrunnelse for at man skulle gi en slik tillatelse, og det er heller ikke fra noe hold gitt noen som helst forklaring på hvorfor den ble gitt, eller om hvilke norske interesser som tilsa at den skulle gis. Det er ikke blitt sagt direkte, men man kan muligens tenke seg at begrunnelsen har vært at man ikke ville irritere sovjetrusserne. Jeg tror imidlertid, i likhet med hva som fremgikk av noe av det representanten Borgen nettopp var inne på, at en slik oppfatning - om den må ha foreligget - hviler på en fullstendig feil vurdering av den psykologi som gjør seg gjeldende i Sovjet-Samveldet. Der har de ingen forståelse for den slags svakhet at man tar den minste sikkerhetsmessige risiko for å vise seg fra den vennlige siden. Tvert imot - erfaringen viser at det eneste språk som de forstår og i noen grad verdsetter i den del av verden, er det meget kalde og nøkterne språk hvor man sier nei i alle tilfelle hvor det kan være den minste form for risiko involvert.

Vel, på den annen side er det sagt at nå er det jo ingen skade skjedd, det har ikke funnet sted noe som har satt vår sikkerhet i fare. Jeg vil i likhet med enkelte andre talere ikke strekke meg lenger enn til å si at vi får håpe at det er riktig. Men det som under enhver omstendighet er det gale med dette resonnement, er at det er et resonnement som bygger på undersøkelser som er foretatt etterpå. Men kunne like godt si at det er ingen fare ved å løpe over gaten mot rødt lys i sterk trafikk fordi man av og til kommer over helskinnet. Det er muligens ingen skade skjedd i foreliggende tilfelle, men det som er spørsmålet, er: Kunne man utelukke at skade ville kunne skje, og var det noen grunn til å utsette seg for den risiko som man visste måtte være til stede? Jeg finner å måtte besvare det spørsmål med et klart nei. Jeg vil gjerne

også si at det er min bestemte oppfatning at slike tillatelser for fremtiden absolutt ikke bør gis, at man bare kan trekke den konsekvens av dette, og at slike tillatelser gir vi ikke.

Erling Petersen: Som den siste representant i denne debatt med vanlig taletid vil jeg få peke på en eiendommelighet ved debatten. Bortsett fra replikkvekslingen er det nå ti talere som har hatt ordet. Blant de ti talere finnes det ingen fra regjeringspartiet. De har holdt seg borte fra debatten. Man må få en mistanke om at de betrakter denne sak som det amerikanerne kaller «en varm potet».

Det er tre ting som bør holdes atskilt i denne saken. Det første er hva som faktisk er skjedd, hvor det omtalte helikopter til enhver tid har befunnet seg. Det er det ingen som har en hel og fullstendig oversikt over. Det annet er hva som er påvist å ha skjedd. De påvisninger som foreligger og er dokumentert, er til dels nokså tilfeldige, og åpner derfor en adgang til mistanke om at det kunne ha vært påvist en rekke andre ting - like tilfeldig. Og det tredje er så hvilke skadevirkninger denne virksomhet har hatt. Der går de sakkyndiges uttalelser ut på at det «antas» ikke å ha vært noen skadevirkninger. Det er en subjektiv vurdering, og det er den komiteen tar til etterretning. Så vidt jeg forstod hr. Henrik Svensen, brukte han det uttrykket at han ville påvise det *faktum* at der ikke var noen skadevirkninger. Det er ikke noe som helst grunnlag i dokumenteringen for å konstatere den subjektive påstand som et faktum. Vi bør vel også ta i betraktning at de fleste vellykkede spionasjer som historien kan fortelle om, har vært av den karakter at den skadelidende part har antatt at den virksomhet som har foregått, har vært uten skadevirkninger. Man kan vel gå lenger, og si at hvis man skal planlegge en vellykket spionasje, må man sørge for at denne aktiviteten foregår slik at den skadelidende antar at den er uten skadevirkninger.

La meg så gå over til selve kontrollsystemet. Man satte opp en rekke restriksjoner, og det er helt klart - det er påvist - at det har vært overskridelser. Det har vært overskridelser i tid - de er nokså eksakt konstatert. Det har vært overskridelser av området - de er bare rent tilfeldig konstatert. Det er ingen som har kunnet avgjøre om det har vært overskridelser i høyde. Jeg går ut fra at kontrollen der bare har foregått ved flykontrollen på Fornebu. Om helikopteret har rapportert sine høyder, vet jeg ikke om man der har hatt noen kontrollordning som kunne konstatere om denne rapport stemte eller ikke. Men vi kan la det ligge, og holde oss til overskridelsene av tid og av område.

Da må man uvilkårlig spørre seg selv: Hvilket motiv hadde folkene i helikopteret til å overskride tiden og til å overskride området? Var det ganske tilfeldig, av ren skjødesløshet eller hadde de andre hensikter. Hadde de noen fordel av å overskride tiden og området? Det skjedde ikke

bare én gang, men gjentatte ganger. Det spørsmålet kan vi ikke besvare.

Men vi kommer til et fjerde punkt, og det er kontrollen og kontrollens reaksjon. Og her ligger det meget alvorlige i denne sak. Det ser ut som om overskridelsene overhodet ikke har utløst noen reaksjon fra kontrollens side, og da har man heller ingen sikkerhet for at det ikke også kunne hendt ganske andre ting som heller ikke hadde medført noen reaksjon fra kontrollens side.

Det sies at man satte opprestriksjonene med margin. Spørsmålet er: Har marginen vært eksakt definert? Har kontrolløren eller andre blitt meddelt marginen, slik at de har vært klar over når de skulle reagere fordi marginen var overskredet? Hvis ikke, er jo alt snakk om margin nærmest en etterpå-unnskyldning.

Men det som er det sentrale, er spørsmålet om kontrollens effektivitet. Der må man vel innrømme at selv den ganske elementære kontrollteknikk forlanger at man ikke bare skal sette opp et kontrollsystem. Når man har trukket grenser for hva som er tillatt og hva som ikke er tillatt, må man også sette opp en kontroll av dette som konstaterer om det er overskridelser. Men det må jo være ganske elementært at man ikke kan stoppe der. Man må sikre seg at kontrollen kontrollerer, og det har jeg inntrykk av at man ikke har gjort i dette tilfelle. Om man ikke gjør det, blir man prisgitt tilfældighetene. En kontroll som ikke blir kontrollert, er meget farligere enn overhodet ikke å ha noen kontroll, og en kontroll som ikke reagerer, den er også farligere.

Resultatet av denne saken, og nytten av denne saken, ligger i den omstendighet at det slås fast at vi for fremtiden må være forskånet for at det settes opp når det gjelder så viktige spørsmål, kontrollsystemer uten at der sørges for at kontrollen blir absolutt effektiv ved at det kontrolleres at kontrolløren reagerer. Det må være hovedresultatet av denne debatt.

Statsråd Bratteli: Jeg vil gjerne først gi uttrykk for min anerkjennelse av det nitide, om enn langvarige, arbeid som den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite har gjort i denne saken for å få den klarlagt.

Jeg har når det gjelder selve saksframstillingen, for mitt vedkommende ikke noe synderlig å anmerke til den framstilling av saken som ble gitt her i dag av dens ordfører, hr. Kjøs. Jeg må jo innrømme at det på meg delvis har virket noe forvirrende å høre enkelte andre medlemmer av den komite som har lagt fram sin innstilling, kommentere saken. Jeg kan for min del vanskelig skjønne at noen legitime interesser kan være tjent med at man kommenterer saken på en måte som kan gi inntrykk av at det stadig skulle være vesentlige, uoppklarte spørsmål i den saken det her dreier seg om. Om en ikke har tillit til det som gikk forut for at saken ble tatt opp til behandling i Stortinget, synes

jeg at den meget nitide behandling saken har vært gjenstand for i en av Stortingets viktigste komiteer, i hvert fall måtte kunne virke rimelig beroligende i så henseende, og da ikke minst på de medlemmer av Stortinget som er medlemmer av denne komite og direkte har kunnet delta under de inngående drøftelser av saken som der har funnet sted.

Når det gjelder sakens realiteter, er det ikke så svært mye jeg for min del akter å si her i dag. Jeg kan vanskelig skjønne, på bakgrunn av det som foreligger og med den konklusjon den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite enstemmig er kommet til, at det kan være grunnlag for, som bl.a. hr. Borten var inne på, å gi uttrykk for at de som stiller med slike ting, som har med sikkerhets- og kontrolltiltak av denne art å gjøre, etter hvert sløves. Det er klart påvist - og jeg skal komme tilbake til det - hva der her er avvikene fra de forskrifter som ble stilt opp, men at de avvik skulle være av det omfang eller den karakter at de gir grunnlag for i alminnelighet å antyde at de som arbeider med saker av denne art sløves, synes jeg for min del det ikke er grunnlag for. Heller ikke synes jeg det kan være noe grunnlag for en meget generell antydning fra hr. Borgens side, hvor han sier at det i denne saken kan være mange ting å slå ned på. - Det er klart at stortingsrepresentantene ikke har noen forpliktelse til å være enige i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomites innstilling i denne saken. Men etter den redegjørelse som her er gitt om grunnlaget for denne innstilling, og med innstillingen selv, kan jeg for min del vanskelig skjønne hva det skal tjene til å la det så å si bli hengende i luften etterpå, at her er det mange ting å slå ned på.

Av en del av de kommentarene som er kommet her, kunne en få det inntrykk at dette med forbud mot flyfotografering er noe alminnelig og generelt forekommende rundt omkring i verden. Det var bl.a. en av representantene som nevnte de hensyn vi måtte ha å ta til våre allierte. Det er en hel rekke av våre viktigste allierte som ikke har noe slikt flyfotograferingsforbud i det hele tatt. For ikke å bli misforstått, vil jeg gjerne understreke at når en i vårt land på et område som dette har bestemte regler og forskrifter - generelle eller fastsatt i det enkelte tilfelle - er det selvsagt at disse regler skal overholdes, og at de skal søkes påsett overholdt. Det ligger utenfor enhver diskusjon. Derfor er det også så at når vi i vårt land har et generelt flyfotograferingsforbud, skal det selvsagt overholdes. Men det jeg vil føye til, er at en ikke av dette må slutte at alle land - våre allierte eller ikke allierte, betrakter dette som et så vesentlig sikkerhetsspørsmål at de har etablert noe slikt flyfotograferingsforbud. Etter de opplysninger jeg har fått, har for eksempel land som Storbritannia, Frankrike, Tyskland og Italia - noen av de viktigste medlemsland i NATO i Europa - og også vårt naboland Danmark, overhodet ikke noe slikt generelt flyfotograferingsforbud. Jeg går ut fra at når land som

Storbritannia og Frankrike ikke har det, er det ikke fordi de er mindre omtenkssomme med sine sikkerhetstiltak - for å bruke et ord som også er blitt brukt - enn vi er i vårt land, men fordi en i de landene jeg her nevnte, er kommet til at det en kan oppnå ved et generelt flyfotograferingsforbud ikke er så vesentlig at de har funnet grunn til å etablere det som ledd i sitt sikkerhetssystem.

Da jeg leste komiteens enstemmige innstilling, var jeg for min del ikke fullt ut klar over hva grunnlaget var for denne uttalelse hvor det står - og jeg refererer fra komiteens innstilling:

«Komiteen tar de konklusjoner de ansvarlige myndigheter har trukket til etterretning, men er av den mening at kontrollen ikke har vært i alle deler helt tilfredsstillende og vil understreke at fastsatte restriksjoner av den art det i omhandlede tilfelle gjelder, i fremtiden nøye må kontrolleres overholdt.»

Nå gjorde jo sakens ordfører klart rede for hva grunnlaget for den anmerkning fra komiteens side er, men for at det skal være helt klart, og for at en skal søke å holde saken i de rette dimensjoner, vil jeg gjerne få gjenta det som er grunnlaget for den kritiske anmerkning fra komiteens side.

Det gjelder da for det første fotograferingen av en del av Drammensveien. Det annet gjelder overskridelsene av tidsgrensene. Jeg tillater meg her å referere fra Forsvarsstabens brev til Forsvarsdepartementet, som også ble omtalt av sakens ordfører. Brevet er undertegnet av Bjarne Øen og A.K. Rygg, og det heter der i punktene 7, 8 og 9:

«7. På foranstående grunnlag mener FST å kunne fastslå at helikopteret under den såkalte lokalflyging har overtrått tidsgrensene i to tilfeller, nemlig søndag den 3/7 1960 med 25 minutter og mandag den 4/7 1960 med 3 minutter.

8. Videre mener en å kunne fastslå at tidsgrensene under de såkalte «demonstrasjonsflyginger» har vært overtrått i fire tilfeller, nemlig fredag den 1/7 da flygingen ble avsluttet 7 minutter for sent, lørdag den 2/7 34 minutter for sent, og onsdag den 6/7 6 minutter for sent. Likeledes ble flygingene onsdag den 6/7 påbegynt 18 minutter for tidlig under pausen midt på dagen, og torsdag den 7/7 påbegynt 65 minutter for tidlig. Da imidlertid demonstrasjonsflygingene foregikk i meget liten høyde over Fornebu flyplass, kan de ikke betraktes som flyging i den forstand det her er tale om.

Konklusjon.

9. På grunnlag av de foreliggende rapporter og ovennevnte opplysninger finner FST at overskridelsene av tidsgrensene ikke har hatt sikkerhetsmessige følger for vårt forsvar.»

Til dette har da komiteen enstemmig sagt at den tar de konklusjoner de ansvarlige myndigheter har trukket, til etterretning.

Jeg vil gjerne - under noen betenkelighet - føye til to ting. Jeg har også for min del i ganske mange år interessert meg for etterretningsvirksomhet og sikkerhetsvirksomhet. Utspringet til det var at jeg i sin tid arbeidet i over tre år i Den norske forsvarskommisjonen, hvor vi blant annet var nødt til også å beskjeftige oss med spørsmål av denne art, og jeg har jevnlig interessert meg for tilsvarende spørsmål senere. Det har gjort at en etter hvert også prøver å danne seg en oppfatning av hva der er vesentlig og hva der er mindre vesentlig når der skal organiseres en etterretningstjeneste og en sikkerhetstjeneste, og det har hos meg dannet seg den oppfatning, som er blitt sterkere med tiden, at en av forutsetningene for å kunne legge opp en hensiktsmessig tilpasset etterretnings- og sikkerhetstjeneste er at en ikke ser spøkelser ved høylys dag, slik at en mister evnen til å skjelne mellom det som er vesentlig og det som er uvesentlig når en slik tjeneste skal legges opp. Det er nemlig, hvis en mister kontakten med hva der er vesentlig og hva der er uvesentlig i denne sammenheng, at en på det sikkerhetspolitiske området kan komme til å foreta skritt som for folk i sin alminnelighet, og også for dem som skal kontrolleres, kan fortone seg som mer eller mindre latterlige - for å bruke nok et uttrykk som en her var inne på i dag.

Det er ikke her så at en interesserte seg for de sikkerhetsmessige spørsmål bare etter at denne saken var tatt opp her i Stortinget. Det var vel hr. Stray som var inne på det. Når hr. Stray et par ganger understreket at en ikke kan ta den minste risiko, vil jeg gjerne si at det ville bli veldig vanskelig å ha samkvem mellom nasjoner i det hele tatt, hvis en skulle etablere det prinsipp at en ikke under noen omstendighet skulle kunne ta den minste risiko. Dessuten var hr. Stray inne på at dette var en undersøkelse etterpå. Men hva er det denne undersøkelse etterpå har klarlagt? Den har klarlagt at ved de tiltak som ble satt i verk før denne flyging ble tillatt og før den kom i gang, har denne helikopterflygingen i det alt vesentlige vært regulert, med noen få påviste avvik, som altså komiteen har festet seg ved, og som den med rette da uttaler seg kritisk om.

Endelig til slutt har jeg lyst til å gjøre en tilføyelse. Jeg vil gjerne si det sånn, rett ut, i relasjon til et par av de innlegg som er kommet i denne debatt, at slik jeg leser utenriks- og konstitusjonskomiteens enstemmige innstilling, klarlegger den at det ikke er noe rimelig forhold mellom det som er det reelle innhold i den her foreliggende sak, og den måten denne saken i sin tid ble tatt opp på, særlig av en rekke aviser, men delvis også her i Stortinget. Når jeg for min del sier dette så mye tryggere, er det fordi det ikke var jeg som opprinnelig var skyteskive i denne saken, og jeg tar heller ikke del i denne debatten for å be om å bli etablert som skyteskive i den. Men jeg finner allikevel grunn til å peke nettopp på denne siden av saken. Den nitidige undersøkelse som er foretatt, har etter mitt skjønn til fulle godtgjort at i denne saken var det

intet rimelig grunnlag for den delvis hetsartede kampanje som i en periode ble satt i verk mot daværende statsråd Handal. Når jeg for min del sier dette, er det fordi min tidligere kollega Handal ikke lenger har adgang til denne talerstol. Derfor vil jeg gjerne ha sagt dette. Og den gang lå det jo på en litt annen måte enn det har gjort selv i de mest pessimistiske innlegg her i dag. Jeg tillater meg å referere fra hr. Engans begrunnelse for hans begrunnede spørsmål i sin tid, hvor han bl.a. uttalte seg slik:

«Det er da heldigvis ikke alle mennesker her i landet som har glemt den blåøyde sikkerhetspolitikken vi dreiv med i mellomkrigsåra.» Hr. Engan var generelt inne på det samme synspunkt i dag.

«Det er jo ikke noen hemmelighet at f.eks. tyskerne temmelig fritt kunne kartlegge landet vårt militært helt til den dagen vi uventet var okkupert av dem. Det ville derfor i dag være naturlig å stille forsvarsministeren spørsmålet om *han* har glemt. Ja, for vi er mange som etter hvert har fått den uhyggelige følelsen at forsvarsministeren på dette felt ikke har hatt noe særlig godt minne, og vi begynner etter hvert å få vanskeligheter med tilliten til ham.»

Jeg føyer til for å ta avsnittet helt ut:

«Nå forstår jeg imidlertid at det er samferdselsministeren som skal svare på dette spørsmålet, og det forekommer meg naturligvis nokså merkelig i en sak som denne.»

Jeg har lyst til å peke på det forhold at etter utenriks- og konstitusjonskomiteens nitide gjennomgåelse av denne saken er det ene forhold som er igjen hvor komiteen har funnet grunn til en kritisk bemerkning, kontrollen med de fastsatte restriksjoner, en kontroll som da, som det framgår av hele sakens behandling, ikke lå under Forsvarsdepartementet, men som lå under de sivile myndigheter og dermed under Samferdselsdepartementet.

Presidenten: De talere som nå får ordet, får en taletid på inntil 2 minutter.

Borten (fra salen): Hr. president! Er det mulig å få ordet til en replikk?

Presidenten: Presidenten anser det ikke hensiktsmessig med replikkordskifte når man nå går over til 2 minutters innlegg. Det er allerede tegnet så mange til 2 minutters innlegg at alle ikke ville komme til orde i et replikkordskifte.

Kjøs: Som saksordfører vil jeg be om å kunne få litt tid ut over de 2 minutter, og håper det kan innrømmes.

Presidenten: Med Tingets samtykke får hr. Kjøs litt utvidet taletid.

Kjøs: Så vidt jeg kan se, er det ikke kommet frem noe nytt under debatten ut over det jeg la frem i den redegjørelse jeg gav. Komiteen hadde, som jeg redegjorde for, skaffet til veie et meget stort materiale og i fem møter drøftet denne saken for å belyse den så godt som mulig, og i den redegjørelse jeg gav, søkte jeg å få med alt det som kan gis av faktiske opplysninger om saken.

Det er et par bemerkninger av hr. Borgen som jeg synes det er nødvendig si noen ord om. Hr. Borgen sa at Forsvarets folk øyensynlig har gått ut fra at det var nødvendig å gi tillatelsen. Jeg vil ikke si at dette er ordrett sitert, men det var omtrent det hr. Borgen sa. Men i de redegjørelser som er gitt i komiteen, er det intet som tyder på at de har arbeidet ut fra en slik forutsetning. Det synes jeg er grunn til å gjøre oppmerksom på.

Videre sa hr. Borgen en del til militærkomiteens formann. Det artet seg som et angrep på militærkomiteens formann for at han la vekt på den embetsmessige erklæring Forsvarsstabens sjef har avgitt. Jeg vil bruke et så sterkt uttrykk som at jeg vil ta avstand fra den uttalelse som hr. Borgen der fremkom med. Man må ha ganske andre grunner å anføre for å karakterisere en embetsmessig erklæring fra vårt forsvars høyeste sjef på en slik måte som hr. Borgen gjorde det, og angripe militærkomiteens formann for at han legger vekt på denne erklæringen. Jeg finner grunn til å understreke at de militære myndigheter har behandlet denne saken og vurdert den etter forlangende av komiteen, og at de har gjort det under det embetsmessige ansvar som de har.

Hr. Borgen sa også at komiteens konklusjon var for svak. Det er en enstemmig konklusjon fra den utvidede utenrikskomite etter at den har vurdert alt det materiale den har innsamlet. Jeg tror at denne konklusjon i kraft av sin egen tyngde kommer til å bli stående.

Borten: Jeg bad om ordet i anledning av den omtale av hva det ligger i komiteens konklusjon, som statsråden var inne på. Det må jo være ganske klart at det er de enkelte representanter som har deltatt i vurderingen, som sjøl må forsøke gjennom sine innlegg å gjøre klart hva det ligger i konklusjonen, og jeg for min del vil si at jeg synes det er uvanlig at en skal behøve hjelp, hva enten det er fra statsråden eller fra sakens ordfører, til å si - og fortolke - hva som ligger i konklusjonen fra komiteen. Jeg for min del har hatt mitt innlegg og der gjort rede for hva jeg legger til grunn for den konklusjon vi er kommet fram til.

Når det gjelder det spørsmålet som har vært så ofte framme i debatten her, om tillit eller ikke tillit til de vurderinger militære fagfolk har gitt, vil jeg for min del si at der er vi som representanter forpliktet til å forsøke å vurdere stoffet ut fra de opplysninger vi har fått, og komme til vår egen vurdering, og det må stå enhver fritt å gi uttrykk for denne vurdering, hva enten den blir i samsvar med

de militære myndigheters eller ikke, og det skal ingen kritisere at enkelte kommer til andre vurderinger der.

Så til slutt en replikk til statsråd Bratteli, som til meg sa at han syntes det var rart av representanten Borten i all alminnelighet å antyde at de som arbeider med slike ting, sløves. Det er en misforståelse hvis statsråden har oppfattet meg dithen at bare denne saken gir grunnlag for det. Jeg mente det som en alminnelig tendens i min omtale av verdien av en fri og aktpågiven presse, og det var der jeg brukte det bildet.

Borgen: Statsråd Bratteli argumenterte mot min uttalelse om at det var mange ting å slå ned på. Han mente at det ikke var det. Jeg vil på ny få lov å minne statsråden om dette:

For det første, at det var altfor kort tid å behandle saken på for de to departementer som hadde den, og derfor snakket departementene noe forbi hverandre.

For det andre, at det ble satt én mann til å kontrollere, der det burde vært to.

For det tredje, at det var avvik fra restriksjonene både hva rute angikk og hva tid angikk, og:

For det fjerde, at det ikke ble gjort innsigelse overfor den russiske ambassade, da det var påvist at det var skjedd overtredelse av restriksjonene.

Dette mener jeg er mange ting og ting som det bør slås ned på. At komiteen er kommet til et resultat som er meget rundt og vagt i sin form, tar jeg som et kompromiss. Jeg behøver ikke å være fornøyd med det kompromisset, og jeg behøver heller ikke, tror jeg, å la være å si min rettframme mening her i et lukket møte om den politiske side av denne sak. Og jeg synes nok at både samferdselsministeren og hr. Kjøs burde ha kunnet ofre den side av mitt innlegg en liten oppmerksomhet.

Her gjelder det ikke akkurat så meget de rent tekniske ting. Jeg tror ikke det er så mye å avsløre av forsvarstekniske ting i Bygdø Allé eller på Karl Johan. Men det er dette at det settes opp regler som ikke blir håndhevet overfor en nasjon som selv er så umåtelig streng i sin vurdering nettopp av den slags ting, som selv er meget aktpågivende og som vi må vente vil vurdere dette overfor oss på en rent spesiell måte.

Bergesen: Jeg tegnet meg til en replikk til statsrådets innlegg. Statsråden sa meget vel avveiet at man måtte skille mellom det vesentlige og uvesentlige i sikkerhets- og etterretningsarbeidet, og det er vel sikkert slik i den bransjen som i alle andre bransjer. Han fikk endog plassert at man ikke måtte se spøkelser ved høylys dag. Nei, det er fælt å se spøkelser, sies det. Men jeg tror man bør foretrekke å ha øynene åpne, selv med risiko for at man skulle komme til å se noe skremmende, endog noe som kan være like skremmende som spøkelser.

Stray: Statsråden kom med den retoriske bemerkning til meg at var man ikke villig til å ta den minste risiko, kunne man ikke ha noe naturlig samkvem mellom nasjonene. Det er selvfølgelig alle enige i. Men det som er spørsmålet her, er å ta en risiko hvor det på vår side ingen fordeler er, for å gi en innrømmelse til den annen part. Da synes jeg ikke man kan si at det er noen grunn til at man tar den minste risiko.

Statsråden nevnte også at de etterpå foretatte undersøkelser har vist at tillatelsen, med de restriksjoner som ble trukket opp, ikke har hatt noen sikkerhetsmessige skadevirkninger. Jeg tror at det er riktigere å si det slik at tillatelsen, med de kjente overtredelser av de restriksjoner som har vært gitt, ikke har hatt sikkerhetsmessige skadevirkninger. Jeg tror at hele sakens forløp har vist at vi i og for seg ikke var i stand til å gardere oss mot grovere overtredelser enn dem som fant sted. Og det er det som er et av de springende punkter i saken, at vi her ikke kunne ha noen sikkerhet for at ikke hele flyvningen ville bli anvendt til alvorlig overtredelse, og til stor skade for militære sikkerhetshensyn.

Erling Petersen: Statsråd Bratteli gjorde i sitt innlegg et mer energifylt enn egentlig vellykket forsøk på å redusere betydningen av komiteens konklusjon i den foreliggende innstilling. Jeg har vært med på å gi den konklusjonen dens endelige utformning, og i motsetning til statsråden vil jeg betrakte denne konklusjon som en meget alvorlig uttalelse. Her stiller komiteen krav om at noe som har hendt, ikke skal gjenta seg i fremtiden, og det er meget kraftig kost fra en enstemmig komite.

Statsråd Bratteli sa også at det var viktig å skille mellom det vesentlige og det uvesentlige når man skal legge opp et sikkerhetssystem. Jeg har ikke den offisielle tilknytning til sikkerhetssystemer som statsråd Bratteli kunne dokumentere, selv om jeg i sin tid har puslet noe med tanker på dette område. Jeg vil tillate meg, med den beskjedenhet som følger av denne forskjellige stilling, å gi ham en advarsel. Han sa at det er meget viktig at man ikke ser spøkelser. Erfaring har vist at på dette område vil av og til realitetene opptre forkledt som spøkelser og da er det overmåte viktig at man betrakter også spøkelser, selv ved høylys dag, med mistankens skjerpede blikk.

Engan: Statsråd Bratteli mente visst å slå fast at det ikke var grunnlag for min uttalelse den 26. januar med hensyn til tilliten til forsvarsministeren. Jeg vil gjerne ha gjort det klart at det ikke er den daværende forsvarsminister personlig jeg har noe imot. Jeg har heller ikke noe imot statsråd Bratteli personlig. Men Stortinget kjenner bare statsråden, og Stortingets tillit til, i dette tilfelle Forsvarsdepartementet, var rokket etter min oppfatning. Den var absolutt rokket, og det var på det grunnlag og ut fra den vurdering jeg bygde mitt innlegg.

Wikborg: Statsråd Bratteli forsøkte å bagatellisere både innstillingen og det som er kommet fram. Jeg tror at våre innlegg har gitt en tilstrekkelig begrunnelse for den konklusjon vi trekker. Vi har, som hr. Erling Petersen sa, kommet fram med en meget alvorlig uttalelse, kommet fram til den alvorlige konklusjon at kontrollen ikke har vært som den burde være. Deri ligger at vi ikke vet hva som er foregått - ikke noe menneske her hjemme vet nøyaktig hva som er foregått. Man kjenner ikke helt og fullt det faktum vi skal vurdere, og under de omstendigheter er det mange av oss som ikke kan forstå at det er mulig å trekke så vidtgående konklusjoner som Forsvarsstaben har gjort. Her er det ikke bare påvist noen små avvik, det er til dels store avvik, ikke minst når det gjelder tid. Dessuten er jo situasjonen den at vi ikke har rapport fra kontrollørene, så vi vet ikke om det er andre og større avvik. Det er nettopp den siden av saken som gjør at vi føler oss på gyngende grunn, at vi kjenner ikke faktum. Det er det som er grunnlaget for den kritikk som er reist. Og når vi «tar til etterretning» de konklusjoner de militære er kommet til, ligger det ikke deri noe annet enn at de får stå for sitt eget verd. Vi godtar intet av det, vi sier ikke at vi aksepterer det, vi bare noterer oss at det er disse herrers mening.

Kjøs: Hr. Borgen uttalte at jeg burde ha viet den politiske side av saken mer oppmerksomhet i mitt innlegg. Min redegjørelse var bygget på komiteens behandling og vurdering av det foreliggende materiale. Jeg anser det ikke for å være en ordførers sak når han redegjør på en komites vegne å komme med noen personlige politiske vurderinger i tillegg.

Hr. Borten sa at vi må vurdere selv, og hr. Wikborg var for så vidt inne på det samme i sitt innlegg. Det er selvsagt at vi skal vurdere saken, det er da det vi etter beste evne har forsøkt å gjøre også i alle de lange og mange møtene vi har hatt i utenrikskomiteen. Men jeg fastholder det jeg sa om de embetsmessige erklæringer som Forsvarets høyeste sjef har gitt. De er avgitt under det ansvar han har, og man kan ikke bruke mer eller mindre løse antagelser om at det måtte ha foregått et eller annet, for å karakterisere hans embetsmessige erklæringer slik som det er blitt gjort her i dag. Det fastholder jeg.

Statsråd Bratteli: Hr. Erling Petersen understreket det alvorlige i at her forelå det fra komiteens side påvist at det hadde hendt noe som ikke måtte gjenta seg. Jeg er klar over den side av saken. Nettopp av den grunn forsøkte jeg gjennom et sitat fra Forsvarsstabens brev, som jeg refererte i mitt tidligere innlegg i sin helhet, å innkretse helt konkret hva det er påvist å ha hendt som kan være gjenstand for kritikk, og som derfor ikke bør gjenta seg. Jeg vil bare

henvise til det og gjenta at jeg tror en bør ha det for øye når en skal vurdere hele sakens dimensjoner.

Finn Moe (komiteens formann): Bare for at det ikke skal stå uimotsagt vil iallfall jeg for mitt vedkommende uttrykkelig reservere meg mot den fortolkning hr. Wikborg gav av komiteens forslag til vedtak og uttalelse. Jeg tror det gjelder en god del av komiteens medlemmer, og jeg tror vi er enige om at i det uttrykk «ta til etterretning» legger vi det som Stortinget vanligvis mener når det bruker det uttrykket.

Ellers vil jeg bare si følgende: Jeg synes det er litt kjedelig at denne debatt skal ende, om jeg så må si, med så mange ubesvarte spørsmål, og jeg vil bare framkaste den tanken at der kunne kanskje i og for seg arbeides videre med saken, for en hel del av de spørsmål som her har vært reist og kastet fram, har jeg etter det som skjedde i den utvidede utenrikskomite, en følelse av at de militære, de sakkyndige, ville ha kunnet gi fullstendige og beroligende svar på. Det er i og for seg meget kjedelig at vi ikke har hatt adgang til å gjøre dette, og siden nå Stortinget skal oppløses, kanskje heller ikke får noen anledning til. Men jeg vil gjerne understreke at jeg tror at hvis det hadde vært militære til stede her som hadde kunnet svare, ville man fått et ganske annet inntrykk enn det man sitter igjen med nå.

Wikborg: Jeg fastholder det jeg sa jeg la i uttrykket «ta til etterretning». Jeg har uttrykkelig gitt uttrykk for - også i komiteen da vi drøftet disse spørsmål - at jeg ikke kunne være med på noe uttrykk, som innbefattet, eller kunne forstås dit hen, at jeg aksepterte det resultat Forsvarsstaben var kommet til. Jeg legger i ordene «ta til etterretning» at vel, det står for d'herrers egen regning, vi har notert det, men vi legger for så vidt i den uttalelsen ikke noen godkjennelse av det som de har sagt.

Borten: Jeg vil si at jeg slutter meg helt til det hr. Wikborg sa når det gjelder den måte han vil fortolke hva som ligger i den konklusjon vi har dradd.

Så er det et spørsmål jeg vil berøre - det gjelder det formannen i komiteen brakte inn i sin siste replikk. Han nevnte at det var mange spørsmål som var ubesvart, men at disse kunne det vært gitt et beroligende svar på av de militære fagmyndigheter hvis man hadde behandlet saken grundig. Formannen i komiteen sier med andre ord at det er en ikke tilfredsstillende saksbehandling som er foretatt. Det forundret meg at komiteens formann kunne komme og si det her etter det som er uttalt her før om saksbehandlingen.

Finn Moe: Jeg må absolutt reservere meg mot hr. Bortens resonnement. Jeg snakket om dette møte her. Og jeg hadde også en tanke som jeg dessverre ikke sa, for det ville ha gjort det hele klart, nemlig at referatene og alle dokumenter i saken - også referatene fra behandlingen i den utvidede

utenriks- og konstitusjonskomite - skulle stilles til disposisjon for hver eneste stortingsrepresentant. Men da det kanskje ville være noe upraktisk, lot jeg være å forslå det. Det jeg sa her, var at hvis de militære på samme måte som i komiteen, hadde vært til stede i møtet her i dag, så tror jeg at man ville ha fått et visst annet inntrykk.

Presidenten: Hr. Borgen har hatt ordet to ganger, og får ordet til en kort merknad.

Borgen: Jeg tror det ville ha vært gunstig om dokumentene fra behandlingen i den utvidede utenrikskomite kunne kommet til samtlige representanternes kunnskap her i Stortinget, og jeg vil anbefale den tanken.

Ellers bad jeg om ordet for å si at når komiteens formann, hr. Finn Moe, kom med en slik uttalelse som han gjorde i sitt foregående innlegg, om at en rekke spørsmål kunne vært besvart, synes jeg nok at han iallfall burde ha nevnt en del eksempler på disse spørsmål - ikke bare kommet med slike tilslørede antydninger om at her kunne ting vært oppklart, at her er det en del saker som kanskje er bagatellmessige, og som det kunne vært svart på - og på den måten søke å avsvkke det resultat som blir stående som et bilde av debatten her i dag. Jeg synes det er hr. Finn Moes plikt å nevne iallfall en del eksempler på slike spørsmål som kunne ha vært besvart.

Komiteen hadde innstillet:

De spørsmål som er reist i forbindelse med den taxi-flyvning et sovjet-russisk helikopter foretok over Oslo-området i juni-juli 1960 gir ikke anledning til noen videre forføyning fra Stortingets side og sakens dokumenter vedlegges protokollen.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling bifaltes enstemmig.

Presidenten: Det foreligger nok en innstilling til behandling. Det er Innst. S.E., som er omdelt til representantene. Presidenten vil referere innstillingen i sin helhet. Den lyder slik:

Innst. S.E.

Innstilling fra Stortingets presidentskap om tillatelse for generalkonsul E.A. Colban til å henvise til vedtak og referater fra møter for lukkede dører i sin bok om «Stortinget og utenrikspolitikken.

Til Stortinget.

I henhold til Stortingets beslutning av 19/2 1951 er det av Presidentskapet oppnevnt følgende utvalg til gjennomgåelse av ikke offentliggjorte saker behandlet for lukkede dører i Stortinget:

1. Stortingsrepresentant Finn Moe, formann.
2. Stortingsrepresentant Erling Wikborg.
3. Riksarkivar Reidar Omang.

Fra Utvalget har Presidentskapet med skriv av 26/5 d.å. fått innstilling om at sitater i generalkonsul E.A. Colbans bok om «Stortinget og utenrikspolitikken» kan offentliggjøres.

Generalkonsul Colban søkte i 1955 Presidentskapet om å få gjennomgå hemmelige protokoller og dokumenter. Presidentskapet hadde intet å innvende mot at herr Colban fikk tillatelse til å gjennomgå registret for hemmelige saker i Stortingets arkiv, men når det gjaldt adgangen til få opplysninger fra utenriks- og konstitusjonskomiteen, ble herr Colban anmodet om å sende søknad direkte til komiteen. I desember s.å. ga utenriks- og konstitusjonskomiteen herr Colban tillatelse til å gjennomgå komiteens hemmelige protokoller.

Det ble av Presidentskapet uttrykkelig tatt forbehold om at intet måtte offentliggjøres før det var forelagt Presidentskapet, eventuelt Stortinget, til gjennomgåelse. Korrekturen til herr Colbans bok er gjennomgått av riksarkivar Omang, som i skriv av 4. november 1959 har sendt Utvalget følgende redegjørelse:

«I egenskap av sekretær i det utvalg som gjennomgår Stortingets hemmelige protokoller, har jeg lest generalkonsul Erik Colbans manuskript til et statsrettslig arbeid om «Stortinget og utenrikspolitikken». Forfatter har med samtykke av Stortingets administrasjon og Utenriksdepartementet benyttet referater fra stortingsmøter for lukkede dører og møter i utenrikskomiteen eller spesialkomiteer samt hemmelige dokumenter i Utenriksdepartementets arkiv. Forutsetningen har vært at manuskriptet skal forelegges Stortingets administrasjon og Utenriksdepartementet før trykning finner sted.

Rent i sin alminnelighet kan sies: De nevnte referater og hemmelige dokumenter er benyttet med stor varsomhet. Jeg kan ikke se at forfatteren har gitt opplysninger som *reelt sett* ennå bør behandles som hemmelige. Det eneste tvilsspørsmål som reiser seg, er om det av *formelle* grunner må stortingsvedtak til før alle de anførte hemmelige opplysninger kan frigis.

Jeg har festet meg ved følgende punkter i framstillingen:

- Kap. III, s. 15. b: Her er referatene fra utenrikskomiteen (spesialkomiteen) 1945-56 bare benyttet som kilde for den opplysning at statsrådene ofte møter i komiteen ledsaget av sine embetsmenn.
- Kap. VII, s. 26 flg.: Her er det detaljert gjort rede for de nærmere omstendigheter ved Norges krigserklæring til Japan 1945, en erklæring der som kjent ble gitt tilbakevirkende kraft. På dette sted er sitert en uttalelse av utenriksminister Trygve Lie i hemmelig stortingsmøte 21. juni 1945, en hemmelig Kgl. resolusjon 6. juli 1945 bygget over et stortingsvedtak for lukkede dører samme dag (s. 28) og en hemmelig innstilling 4. juli 1945 fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite. Debatten er ikke berørt.
- Kap. VIII, s. 52 flg: Her er nevnt anmodninger fra den alminnelige utenrikskomite 1952-55 om å gjenbesette sendemannsstillingen i Athen, om å styrke representasjonen i Israel og dessuten uttalelser vedrørende spørsmålet legasjonshus i Mexico og bostedstillegget i New York.
- Kap. XI, s. 9: Her er sitert to beslutninger i stortingsmøte for lukkede dører 3. mars 1949. Debatten er ikke berørt.
- Kap. XI. s. 12 flg: Her siteres fra en hemmelig innstilling til Stortinget 9. juni 1934 vedrørende sjøgrensen. Det anførte går dog bare ut på at intet må foregripes før Stortinget har fått anledning til å uttale seg på ny. På samme sted nevnes at en bemyndigelse i samme sak er gitt overensstemmende med et utkast hvis tekst ikke er sitert.
- Kap. XII, s. 55: Her siteres en beslutning i hemmelig stortingsmøte 14. juli 1936 i Kjøpke-saken. Heller ikke her er debatten berørt.
- Kap. XII, s. 74: Her siteres en bemyndigelse som ble gitt regjeringen i hemmelig stortingsmøte 14. juli 1936 i

sjøgrensesaken. Det gjaldt grunnlinjene.

Da de beslutninger og bemyndigelser som er gitt i de nevnte stortingsmøter for lukkede dører ikke kan sies å være hemmelige i dag, og da debattene ikke er nevnt, vil jeg anta at formelt stortingsvedtak ikke behøves før opplysningene frigis.»

Utvalget har i ovennevnte skriv av 26/5 d.å. tiltrådt herr Omangs forslag.

Presidentskapet er enig i Utvalgets forslag, men mener at Stortinget må fatte formelt vedtak i saken og innstiller til Stortinget å gjøre følgende:

v e d t a k :

Stortinget samtykker i at Presidentskapet gir generalkonsul Colban tillatelse til å offentliggjøre i et verk «Stortinget og utenrikspolitikken» henvisninger til og korte sitater av uttalelser i hemmelige møter i Stortinget og i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite og i hemmelige dokumenter som anført i notat fra riksarkivar Omang til det av Stortingets presidentskap oppnevnte utvalg.

Presidenten: Presidenten vil med hjemmel i reglementet foreslå at denne sak behandles allerede i dette møtet - og anser det som bifalt.

Finn Moe: Fordi denne innstilling, slik den er formulert, kunne gi støtet til en viss misforståelse, vil jeg bare gjøre oppmerksom på at Omang i sin innstilling til komiteen var inne på at det ikke trengtes stortingsvedtak før disse opplysninger ble frigitt. Jeg vil bare gjøre det helt klart at utvalget for sitt vedkommende overlot saken helt til presidentskapet.

V o t e r i n g :

Presidentskapets innstilling bifaltes enstemmig.

Protokollen ble deretter referert uten å foranledige noen bemerkning.

Presidenten: Presidenten vil før møtet heves be om at representantene innleverer alle hemmelige dokumenter til Stortingets kontor.

Møtet hevet kl. 12.15.